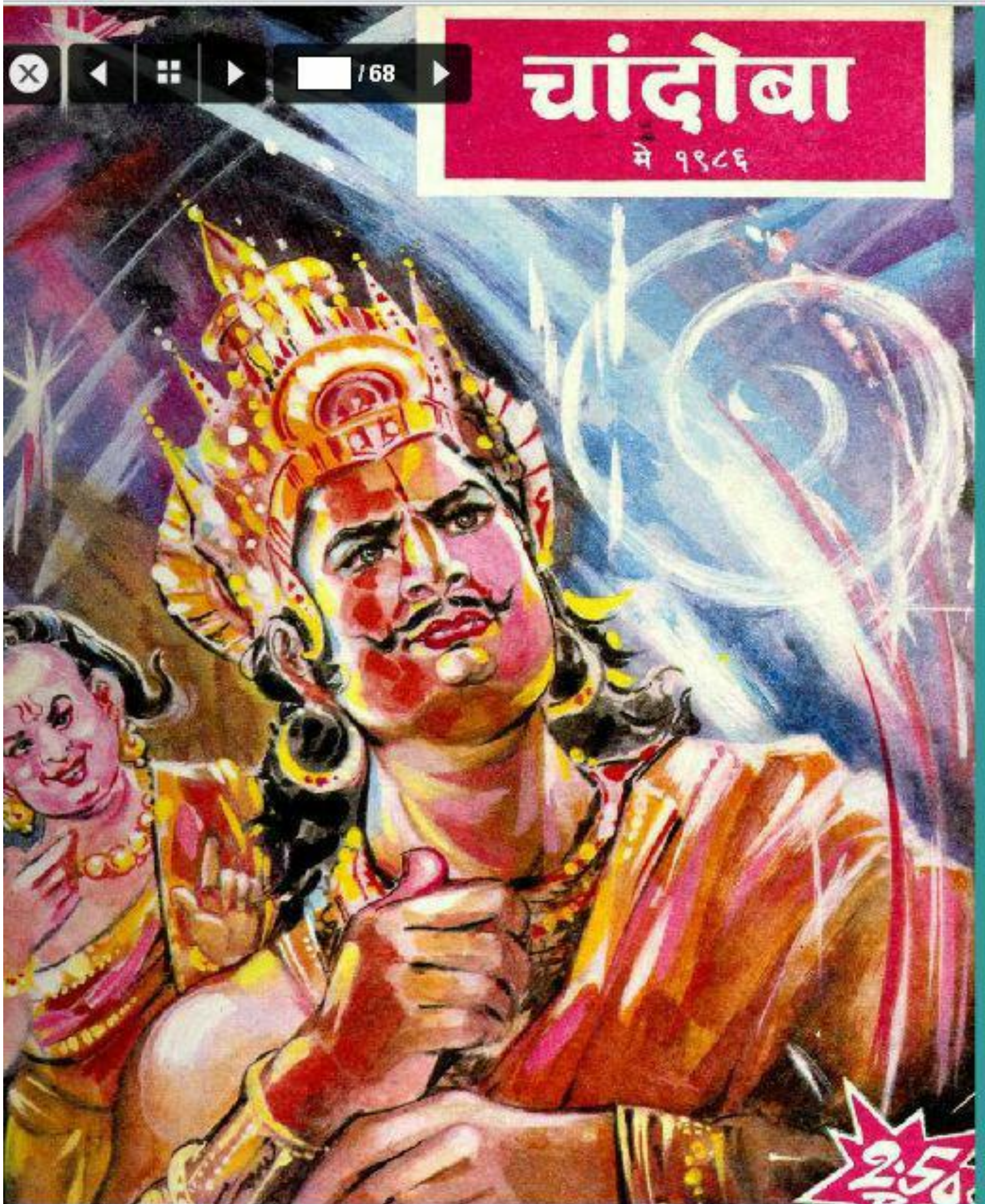

/68
चांदोबा
मे १९८६

चांदोबा

मनोरंजनाबरोबर ज्ञानवृद्धी करणारे खास असे एकमेव मासिक

* चांदोबा आपल्याला पुराणातील व साहित्यातील उत्कृष्ट असे पैलू दाखवून देतो.
* योग्य तो दृष्टीकोन ठेऊन उभ्या जगतातील अद्भुत् व काव्य कथा सरळ शुद्ध शैलीत प्रस्तुत करतो.
* हलकेफुलके हास्य निर्माण करणाऱ्या व ज्ञानात भर पाडणाऱ्या व मनोरंजन करणाऱ्या अशा सुंदर गोष्टीचा संग्रह आपल्याला सादर करतो.
* आपल्याला पुराणातील गोष्टीचे वेचक ज्ञान प्राप्त करून देतो.
* हास्यपूर्ण प्रसंग व ज्ञानबोध करणारी शिर्षके याने आपल्या वाचकांचा उत्साह द्विगुणीत करतो.
* चांदोबा ह्या मासिकाने केवळ आपल्याच जीवनात नाही. तर आपल्या अनेक बंधु-भगिनी व मित्र-मैत्रिणी ह्यांच्याही जीवनात आपले स्थान पक्के केले आहे. त्यामुळे आपण आपल्या अत्यंत जवळच्या मित्रांना चांदोबा भेट द्या.

लहानाचे हे मासिक मोठ्यांच्या आनंदात सुद्धा भर घालते.

इंग्रजी, हिंदी, मराठी, तेलुगु, कानडी, तामिळ, गुजराथी, मल्याळम्, बंगाली, उडिया पंजाबी, असामी व संस्कृत

ह्या तेरा भाषांमध्ये चांदोबा छापला जातो. जो चांदोबा आपणास पाहिजे असेल त्याचे आजच वर्गणीदार व्हा.

वार्षिक वर्गणी : ३०-०० रु.

आपल्याला कोणत्या भाषेतील चांदोबा पाहिजे आहे ह्याचा उल्लेख करून खालील पत्त्यावर आपली वर्गणी पाठवा.

डाल्टन एजन्सीज

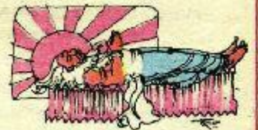
चांदोबातील नव

मंगळग्रहावर प्रवास

वीस वर्षापूर्वी वेर्नहर वानब्रान नावाच्या एका वैज्ञानिकाने आपले असे अनुमान सांगितले होते की, १९८४ पर्यंत मानव मंगळग्रहावरून परत येऊ शकेल. परंतु त्याचे म्हणणे खरे ठरले नाही. परंतु अमेरिकेतील नॅशनल एरोनाटिक.अॅण्ड स्पेस एडमिनिस्ट्रेशन (नासा) एका संस्थेने १९९० पर्यंत माणूस नसलेले एक अवकाशयान मंगळ ग्रहावर पाठविण्याचा प्रबंध केला आहे.

प्राचिन भारतातील अक्युपंक्चर

इलाहाबादच्या इंडियन अक्युपंक्चर केंद्राचे निर्देशक डॉ. पी. के. सिंह यांचे म्हणणे आहे की सुया टोचून रोगांचे निवारण करणारी अक्युपंक्चर चिकित्सा प्राचिन भारतातच सुरू झाली होती. नुकत्याच बेजिंगमध्ये झालेल्या सेमिनार मध्ये डॉ. सिंहने भाषण देऊन एका गोष्टीचा उल्लेख केला की भीष्माने ५८ दिवस झोपून राहून शरशय्येवर इच्छामरण प्राप्त केले.

टूथपेस्टचे जेवण

अमेरिकेत वास्तव्य करणाऱ्या जूर्ग ज्वाटर्स नावाच्या एका २६ वर्षांची तरुणी नौका विहार करीत असताना दिशाभूल होऊन वाट चुकली तिला इंडोनेशियाच्या एका समुद्र किनाऱ्यावर २१ दिवस रहावे लागले. त्यावेळी तिच्याजवळ फक्त एक टूथपेस्टच काय ती शिल्लक होती. ती थोडी थोडी खाऊन तिने आपला जीव कसाबसा वाचविला.

तुम्हांला माहीत आहे कां ?

१. सर्वसाधारण माणसाच्या शरिरात नाडीचे ठोके मिनीटांला किती पडतात ?
२. सर्वात प्रथम शस्त्र चिकित्सेच्या द्वारे मनुष्याच्या हृदयाचे स्थानान्तरण केव्हां झाले ?
३. मनुष्याचा मेंदूचे सरासरी परिमाण किती ?
४. रक्तरोहिण्या किती दिवस जिवंत रहातात ?
५. अलेक्जांडर फ्लेमिंग कोणत्या वस्तू करिता प्रसिद्ध होता ?

[उत्तरे पान ६५ वर पहावीत]

अलम्बुस

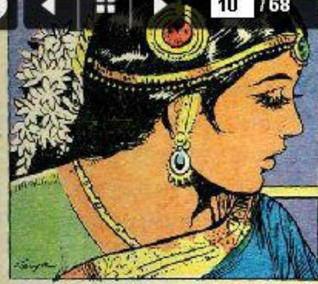
इंद्राच्या दरबारात अलम्बुस नावाची अप्सरा होती. एकदा ती आपला प्रियकर विधुम गंधर्वा बरोबर गप्पा गोष्टी करीत होती. त्याचवेळी इंद्र तेथून गेला. अलम्बुसचे त्याच्याकडे लक्ष नव्हते. ते पाहून इंद्राला संताप आला. त्याने तिला शाप दिला–"तुम्ही दोघे मानव रूप घेऊन पृथ्वीवर जा व पतीपत्नीच्या रूपात रहा."

त्याच्या शापामुळे विधुम कौशाम्बींचा युवराज सहस्त्रानीकच्या रूपात व अलम्बुस मृगवतीच्या रूपात जन्माला आले. त्याचा विवाह पण निश्चित झाला. त्याच वेळी देव व असुर ह्याच्यात कडावयाचे भांडण सुरू होते. त्यावर इंद्राने सहस्त्रानीकाची मदत मागितली. सहस्त्रानीकाने देवांच्या बाजूने मदत करून त्यांना पराभूत केले. नंतर तो परत पृथ्वीलोकांत निघाला तेव्हां इंद्राने तिलोत्तमेला त्याच्या बरोबर पाठविले, सहस्त्रानीक रथात बसून निघाला तेव्हां त्याला मृगवतीची फार आठवण येऊ लागली. तिलोत्तमाने त्याला प्रश्न विचारले तेव्हां त्याचे लक्ष नव्हते ते पाहून तिने रागाने शाप दिला–"तू जिच्या आठवणीने व्याकुळ झाला आहेस व ती चौदा वर्षे तुझ्यापासून दूर राहिल." सहस्त्रनीक कौशाम्बीला पोहोचला व त्याने मृगवती बरोबर लग्न केले. मृगवती जेव्हां गरोदर राहीली तेव्हां तिने आपल्या पतीकडे लाल सुगंधित पुष्करणी मध्ये स्नान करावे अशी इच्छा प्रकट केली.

मृगवती लाल सुगंधीत पुष्करणीमध्ये स्नान करीत असतांना लालभडक रक्तात एक मांसाचा गोळाच पडलेला आहे असे समजून एक प्रचंड गिधाड तिला उचलून घेऊन गेले ते पाहून सहस्त्रनीकला अत्यंत दुःख झाले. त्या गिधाडाने मृगवतीला एका उंच डोंगरावर आणून टाकले. काही वेळाने एका मुनीकुमाराने तिला जमदग्निच्या आश्रमात आणले. तेथे तिने एका मुलाला जन्म दिला. उदयन असे त्याचे नामकरण करण्यात आले.

चौदावर्षानंतर एक दिवस एक गारुडी एका सांपाला पकडीत असतांना उदयनने पाहिले गारुड्यांच्या हातातून सुटण्याची सापाची धडपड पाहून उदयनला त्याची दया आली त्याने गारुड्याला एक सोन्याचे कंकण देऊन त्या सापांला सोडण्याची विनंती केली. गारुड्याने ते सोन्याचे कंकण घेतले व ते कौशाम्बी नगरात जाऊन विकले. तेव्हां सहस्त्रानीकला समजले की हे कंकण राणीचे आहे. तेव्हां तो जमदग्नीच्या आश्रमात आला बायको व मुलाला पाहिले व त्यांना घेऊन राजवाड्यात आला.

हुषार जांवई

वीरभद्र नावाचा एक जमीनदार होता. बऱ्याच वर्षानंतर त्याला एक मुलगी झाली. त्याने तिचे नाव करणसुप्रिया ठेवले व मोठ्या कोडकौतुकानें तिचा सांभाळ केला. ती शिक्षणात व इतर कलांमध्ये मोठी हुषार होती पण कोणत्याही लहान लहान गोष्टीसाठी हट्ट करीत असे.

जमीनदाराला आपल्या मुलीचे गुण माहीत होते. तो तिच्या बुद्धीमत्तेवर अत्यंत प्रसन्न होता परंतु तीच्या हट्टी स्वभावाची त्याला चीड येत असे.

सुप्रिया जेव्हां उपवर झाली तेव्हां जमिनदार तिच्यासाठी योग्य वराच्या शोधात निघाला. त्याच्या बरोबरीच्या बऱ्याच मित्रांची मुले लग्नायोग्य होती परंतु अधिकांश व्यसनी व इतर वाईट चालीरीतीची होती. त्यामुळे जमिनदाराने आपल्या पेक्षां काही कमी दर्जाच्या गरीब व्यक्तिच्या मुलांना बोलावणे पाठविले परंतु सुप्रियाने त्यांना असे म्हणून त्यांचा संबध तोडला की ते संपत्तीच्या लोभाने आपल्या बरोबर संबंध जोडून घेत असावेत.

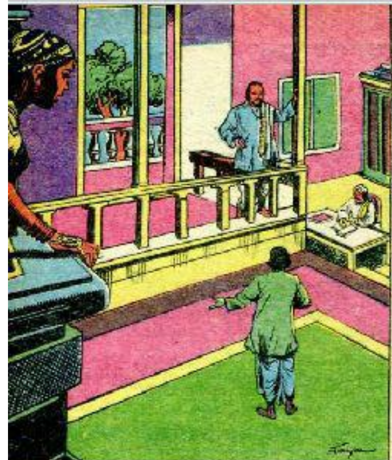
शेवटी जमीनदार चिडून तिला म्हणाला– "मुली, मला हे समजत नाही तुला कोणत्या तऱ्हेचा मुलगा नवरा म्हणून हवा आहे.

"बाबा, मी ईमानदार असून योग्य बुद्धिमत्ता असलेल्या तरूणाबरोबर, लग्न करू इच्छिते." सुप्रिया म्हणाली.

"एक वडील म्हणून मला सुद्धा तसेच वाटते आहे. परंतु ह्याचा निर्णय आपण दोघांनी कशा तऱ्हेने घ्यावयाचा की, तुझ्या बरोबर लग्न करणाऱ्या तरुणांमध्ये तसेच उत्तम गुण आहेत!" जमीनदाराने विचारले.

"बाबा, ह्याचा निर्णय घेण्याकरीता एक परिक्षा आहे, मी एक गोष्ट श्लोकात

गणेश जाधव

म्हणीन त्याचा अर्थ त्या तरुणाला समजावयास हवा." सुप्रिया म्हणाली.

त्यावेळी सुबुद्धी नावाचा गरीब सावकाराचा एक मुलगा होता. त्याने वीरभद्रराय याच्या घरी जाऊन त्याच्या कचेरीत नोकरीची मागणी केली. त्याचा स्वभाव वागणें बोलणे त्या जमीनदाराला खूप आवडले व त्याने त्यावर खुष होऊन त्याला आपल्या कचेरीत नोकरी दिली.

सुबुद्धी जसा कामाला येऊ लागला तसे त्याच्या हालचालीवर सुप्रिया जातीने लक्ष ठेवू लागली. पैशाच्या देण्याघेण्यासाठी एक दिवाण ठेवला होता. त्याचे नाव सुकेतु होते. जमीनदार व त्याच्या मुलीला बऱ्याच दिवसांपासून एक शंका येत होती की, सुकेतु पैशांच्या व्यवहारात काहीतरी गडबड करीत असावा. परंतु ते उघड करण्याकरीता त्यांच्या पाशी काही पुरावा नव्हता. त्यामुळे त्यांना गप्प बसावे लागे.

एक दिवस जमीनदार व सुबुद्धीला काही कामाकरीता बाहेरगांवी जाणे भाग पडले. परंतु तेथे जाण्याकरीता फक्त पायवाट होती व पायीजाणेंच भाग होते ते जेव्हां निघाले तेव्हां सुप्रियाने एका भाडयांत पक्वान्ने व फराळाचे पदार्थ घालून सुबुद्धीच्या हातात दिले व त्याला म्हटले-"इतर प्रवाशांसारखे रस्त्यात थकलात तर अर्धेअर्धे करून वाटून द्या."

सुप्रियाने सांगितलेली गोष्ट जमीनदाराच्या लक्षात आली नाही. त्याने विचार केला की, सुप्रियाचे म्हणणे असे असेल की, तिने दिलेले जे पदार्थ आहेत ते भुक लागल्यावर अर्धे अर्धे करून खावे.

परंतु सुबुद्धीनें जमीनदाराला त्याच्या मुलीने सांगितलेल्या गोष्टीचा अर्थ सांगितला. इतर यात्री म्हणजे सूर्य व चंद्र. रस्ता जेव्हां जड होणार नाही ह्याचा अर्थ चालून थकवा आला की, गप्पा गोष्टी करीत जा ह्यांचा अर्थ फराळ करा.

सुबुद्धीने सांगितलेली व्याख्या ऐकून बाप लेक दोघे आनंदीत झाली.

एक दिवस सुबुद्धीला जमीनदाराच्या मुलीकरीता जंगलातून मध व सुगंधी द्रव्ये आणावी लागली. तेव्हां तो जंगलात निघाला तेव्हां सुप्रियाने एक तलवार त्याच्या हातात देत म्हटले-"एकटाच जातो आहेस ह्या तलवारीच्या मदतीने एका घोडयाला बरोबर घेऊन जा.

सुप्रियाचे बोलणे जमीनदाराला समजले नाही त्यानें आपल्या मुलीला म्हटले-"ह्या जंगलाच्या रस्त्यात माणसाला जाणे सुद्धा कठीण मग असे असतांना घोडा कसा बरोबर जाणार?"

सुप्रियाने सुबुद्धीकडे एक दृष्टीक्षेप टाकला तेव्हां सुबुद्धीने जमीनदाराला समजावत म्हटले-"सुप्रियाचे म्हणणे असे आहे की त्या तलवारीनें जंगलाच्या वाटेतील झाडाची एक फांदी कापून हातात घ्या व त्याच्या आधाराने जंगलात जा."

थोडया दिवसाने जमीदाराच्या घरच्या दिवाणाने सुकेतुने मोठ्या थाटामाटात स्वत:च्या बहीणीचे लग्न लावले. त्यावेळी साऱ्या गावाला निमंत्रित केले होते व जमीनदार सुप्रिया व सुबुद्धीला सुद्धा बोलावले होते.

सुप्रियाने सुकेतुला विचारले-"तुम्ही आपल्या बहीणीचे लग्न अगदी थाटामाटात

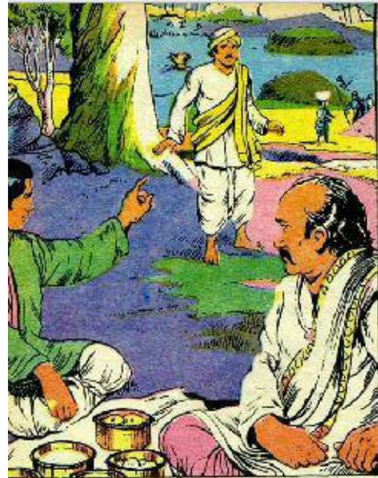

लावून दिलेत तुमच्या घराचा पाया अगदी भक्कम दिसतो आहे.

"ताई, आमचे घर म्हणजे काही महाल नाही झोपडी आहे. मग त्याचा पाया तो कसा असणार?" सुकेतु म्हणाला.

त्यावेळी सुबुद्धी तेथे नव्हता सुप्रियाने आपल्या वडीलांना म्हटले-"मी सुकेतुला त्याच्या आर्थिक स्थितिबद्दल विचारले. आता तर माझी शंका नक्कीच खरी होवू लागली आहे. हा नक्कीच चोर असावा. आता ह्याचा शोध मी सुबुद्धी तर्फेच लावीन ह्याकरीता एक उपाय आहे!"

ह्या गोष्टीनंतर आठवडयाने सुबुद्धी व जमीनदार शेत कापणीसाठी शेतावर गेले

दुपारच्या खाण्याच्या वेळी सुकेतुला बोलावुन त्याच्या हातात अशी सहा भांडी दिली की, जी एकावर एक बसतील. व त्याला दोरीनें बांधले आणी तिनें सुकेतुच्या हातात देत म्हटले–"डोक्यावर पोर्णिमेचा चंद्र आहे. घराच्या खालच्या भागात सहा पोती धान्य आहे. ह्या गावात चोरांची रेलचेल आहे. चारी बाजुला सावधगिरीने पाहीले तर चोरांना आपण खात्रीनें पकडू शकतो ही माझी गोष्ट तू सुबुद्धीला जाऊन सांग."

खाण्याची भांडी घेऊन सुकेतु शेताकडे निघाला रस्त्यातून जाताना त्याला एक शंका येऊ लागली की बरेच दिवस झाले सुप्रियेचे सुबुद्धींवर मन जडते आहे. आणि असे झाले तर त्या दोघांचे लग्न सुद्धा लवकर होईल. त्यामुळे त्याच्या मनात इच्छा निर्माण झाली की, मनापासून त्याच्यावर प्रेम करणारीने त्याला डब्यात काय प्रकारेच जिन्नस पाठविले असावेत.

असा विचार येऊन त्याने मध्य रस्त्यातच ती भांडी उघडली व त्यातील अन्न पदार्थ पाहिले. ते पाहून त्याच्या तोंडांला पाणी सुटले. परंतु कोणाला काही कळू नयें अशा उद्देशाने त्याने प्रत्येक भांड्यातील पदार्थ थोडा थोडा चाखून पाहिला. व पुर्वीसारखीच भांडी परत बांधली व ती नेऊन सुबुद्धीच्या हातात दिली.

सुबुद्धीने एक एक करीत भांडी काढली तेव्हां सुकेतुने सुबुद्धीला त्या गोष्टी सांगितल्या ज्या सुप्रियाने त्याला सांगावयास सांगितल्या होत्या. त्या सुकेतुला समजल्या नाहीत परंतु सुबुद्धीने भांडी निरखून पाहीली व त्याला म्हटले–"तुझे चौर्यकर्म दाखवून देण्याच्या हेतूने सुप्रियाने ह्या गोष्टी श्लेषार्थाने तुला सांगण्यास सांगितल्या. तुझी बुद्धी वाईट आहे. तू प्रत्येक भांड्यातील थोडा थोडा पदार्थं चाखून पाहिलास. अशा छोट्याश्या गोष्टींची सुद्धा तू चोरी करतोस मग कचेरीतील कामाच्या हिशोबात सुद्धा अशीच चोरी करीत असशील. नक्की काय गडबड गोंधळ करतोस ते खरे सांग!"

सुकेतुला काय झाले कळले नाही तो खूप घाबरून गेला. तेव्हां सुबुद्धी म्हणाला–"डोक्यावरपूर्णचंद्र आहे ह्याचा अर्थ असा आहे की, सर्वात वरच्या डब्यात स्वच्छ पांढरी साय आहे. सर्वात खालच्या भागात सहा बुंदीचे लाडू आहे. ह्याचा अर्थ बाकी चार भांडी पाहिल्यास चोराचा शोध ताबडतोब लागेल.

सुकेतुच्या चेहऱ्यावरचे भाव बदलताच जमीनदाराच्या मनात विश्वास निर्माण झाला की, सुकेतु नक्कीच चोर आहे.

त्यावर जमीनदाराने सुकेतुकडे रागाने पाहात म्हटले–"ठिक आहे. तू ह्याक्षणी कोत्वालाकडे चल. तोच तुझ्या तोंडून सत्य वदवेल.

कोत्वालचे नाव ऐकताच त्याला कांपरे भरले व फटक्यांची आठवण आली. मग काय तत्क्षण तो जमीनदाराच्या पाया पडला व कळवळत म्हणाला–"मालक, लोभाने मी जमाखर्चामध्ये गडबड केली व थोडे फार पैसे मिळविले जे काय खर्च झाले ते सोडून जे काही वाचले आहेत ते मी तुम्हांला उद्या ह्यावेळी आणून देतो." मला क्षमा करा मी पुन्हां अशी चुक कधी करणार नाही.

जमीनदाराने त्याला क्षमा केली. ह्यानंतर तो एकटाच पुढे घरी आला व त्याने ही सारे घडलेली गोष्ट मुलीला सांगितली. व विचारले–"मुली, सुबुद्धीं बद्दल तुझे काय मत आहे. तो केवळ हुषारच नाही तर ईमानदार आहे." तसेच प्रसंगावधानी सुद्धा आहे त्याला प्रत्येक गोष्टीतील मर्म माहीत आहे.

"बाबा, माझे सुद्धा तसेच मत आहे. आपला जांवई बनण्याची त्याची योग्यता आहे." सुप्रियाने प्रसन्नतापूर्वक उत्तर दिले. आपल्या मुलीचे बोलणें ऐकून जमीनदार हंसू लागला व त्याने एक महिना पूर्ण होण्यापूर्वीच त्या दोघाचा विवाह थाटामाटात लावून दिला.

उत्तम गाणारा

सिरपुरच्या राजाच्या मनांत एक दिवस अचानक एक विचार आला. की, आपल्या दरबारात कवी व पंडितांबरोबर एक गायक सुद्धा असणें चांगले त्याने आपला विचार मंत्र्यापुढे मांडला व गाणाऱ्याची निवड करण्याकरीता एक चढाओढ ठेवण्याची आज्ञा केली.

"महाराज, आपला विचार तर फार चांगला आहे. परंतु हे सांगा कीं त्या परिक्षेचा निकाल सांगणारे परिक्षक कोण असणार?" मंत्र्याने विचारले.

"दुसरे कोण कां? मी राणी व तुम्ही आपण तिघे परिक्षक होवू. आपण तिघें तर संगीताचे प्रेमी आहोत नां! त्याकरीता बाहेरच्या संगीत विद्वानांना बोलावून घेणे निरर्थक आहे." राजा म्हणाला.

तसे पाहीले तर राजाला संगीताची अत्यंत आवड होती परंतु संगीतशास्त्र संबंधी ज्ञान बिलकुल नव्हते. परंतु राणीला संगीत शास्त्राबद्दलची चांगली माहीती होती.

राजाच्या आज्ञेने मंत्र्याने देशभरच्या संगीतातील विद्वानांना व साधारण प्रजेतील लोकांना आमंत्रित केले. संगीत विद्वानांच्या मध्ये संगीताची प्रतिस्पर्धा चालू झाली ती तीन दिवस चालली सर्व गायकांनी अशा तऱ्हेने आपले गाणे गाऊन दाखविले की. आपल्याला दरबारात संगीत पदावर निवडले जावे.

संगीत विद्वानांमधील तीन व्यक्तिना प्रत्येकांने आपापल्या परीने निवडले. मुरलीनाथला राजाने, वेणुनाथला राणीने व सुसंगीतला मंत्र्याने निवडले. तिघांनी तीन जणांची निवड केली.

राजाने आपल्या निवडीचे स्पष्टीकरण करीत म्हटले. मुरलीनाथचे संगीत अद्भुत होते ते ऐकताच मी स्वतःला विसरून गेलो. तुम्ही ज्या दोघांची निवड केली आहे ती तेवढी काही खास नाही त्याने तितके उत्तम गाणे गाईले नाही.

त्यावर राणी म्हणाली–"मुरलीनाथच कां! वेणुनाथाने फार छान गाणें गायले. दुसऱ्या दोघांना संगीत ज्ञानाची विशेष माहीती दिसत नाही. संगीत ज्ञान जर प्राप्त नसेल तर खऱ्या अर्थाने तो संगीत विद्वान म्हणवला जात नाही. त्यामुळे मी वेणुनाथची निवड केली.

त्यावर राजाने मंत्र्याला विचारले– "मंत्री महोदय, तुम्ही सुसंगीतची निवड केलीत ह्याप ठी मागे काय कारण ?"

"महाराज, सुसंगीतला संगीत शास्त्र संबंधी ज्ञान व तसेच तो उत्तम गाणे सुद्धा गातो खरा गाणारा तर असाच असावा लागतो. की जो पंडीत व अज्ञानी दोन्हीं लोकांचे मनोरंजन करू शकतो. ह्याचे खरे सामर्थ्य फक्त सुसंगीत मधेच आहे. हे फक्त माझेच मत नाहीं तर सर्व पंडीत व अज्ञानी लोकसुद्धा तसेच माझ्या मताशी सहमत आहेत." मंत्र्याने उत्तर दिले.

हे उत्तर ऐकताच राजा व राणी आश्चर्य करू लागले व त्यांनी एकसुरात विचारले–"काय हो, आपल्या विचारांशी संगीतातील विद्वान व साधारण संगीत प्रेमी सुद्धा सहमत आहेत कां? तुम्ही त्यांचा विचार केव्हां घेतलात?"

"ते तिघे संगीत विद्वान जेव्हां दरबारात गात होते. तेव्हां मी दरबारात गाणें

ऐकणांऱ्या श्रोत्यांची प्रतिक्रिया कशी झाली त्याकडे निट लक्ष ठेवले." मंत्री म्हणाला.

"मुरलीनाथचे गाणे ऐकतांना माझे देहभान हरपले त्यामुळे माझे इतर श्रोत्यांकडे लक्ष नव्हते." राजा म्हणाला.

मी वेणुनाथ गात असतांना त्याला असलेल्या संगीत शास्त्र संबंधी ज्ञाना विषयी मंत्र मुग्ध झाले होते त्याकारणांमुळे मी राजाकडे व इतर दरबारी श्रोत्यांकडे बिलकुल लक्ष दिले नाही." राणी म्हणाली.

"आपण ज्या गायकांची दरबारी गायक म्हणून निवड करणार आहोत. तो फक्त आपल्या तिघांनाच नाही तर राज्यातील सर्व प्रजेला संगींत विद्वानांना अज्ञानांना संतुष्ट करेल असाच हवा. मला वाटते की, राजाला पण असेच वाटत असावे." मंत्री म्हणाला.

"हो हो, माझा सुद्धा तसाच विचार आहे." राजा म्हणाला.

"तर मग, मी ह्या गोष्टींचा उल्लेख करून सांगतो की, हे तिघे गायक गात असतांना इतर दरबारी श्रोत्यांची कशी कशी प्रतिक्रिया झाली. तुम्ही सर्वांनी लक्ष देऊन ऐका. मुरलींनाथ गात असतांना दरबारातील सर्व पंडीत सभासद एकएक करीत बाहेर उठून गेले व इतर जनता माना हलवित शेवटपर्यंत तेथेच बसून राहीली. आता राहीली वेणुनाथची गोष्ट तो गात असताना इतर प्रजेतील लोक तावडतोब उठून गेले. परंतु गानपंडीत शेवत पर्यंत मोठ्या अभिरुचीने गाणे ऐकत तेथच बसले. परंतु सुसंगींतचे गाणे चालू झाले तेव्हां इतर विद्वान पंडीत व त्याचबरोबर जनता सुद्धा मंत्रमुग्ध होऊन शेवटपर्यंत तेथेच बसून राहीली होती.

ह्याच कारणाकरीता मी तिघां मध्ये सुसंगीतची दरबारीं गायक म्हणून निवड केली." मंत्री म्हणाला.

मंत्र्याचा विचार योग्य वाटल्यामुळे राजा व राणीने सल्लामसलत करून त्याला सहमत देऊन त्याची दरबारी गायक म्हणून निवड केली."

कांशाचा किल्ला

[१७]

[चंद्रवर्माला शिवपुर नगरात सुबाहू दिसला. त्याने चंद्रवर्माला सेनापती धीरमल्लचा समाचार ऐकवला- त्यावेळी एका गुप्तहेराने प्रवेश करीत एक गुप्त बातमी सांगितली की; सर्पकेतु धीरमल्लचा मोठ्या सैन्यानिशी पाठलाग करीत येत आहे. सुबाहुने चंद्रवर्माला एक उपाय सुचविला की ह्यावेळी धीरमलला मदत करण्यास जाणे योग्य होईल. पुढे...]

चंद्रवर्माला सुद्धा ह्यावेळी सुबाहूने दिलेला सल्ला योग्य वाटला. थोड्या वेळातच नगरातील सारे सैनिक एका ठिकाणी उपस्थित झाले.

ह्यानंतर सारे सैन्य नगराच्या सरहद्दीपलीकडे पार होऊन उत्तर दिशेने पुढे निघाले. चंद्रवर्मा व सुबाहू साऱ्या सैन्यांच्या मध्यभागातून घोड्यावरून चालू लागले. रात्रभर कोठेही न थांबता सैन्य पुढे पुढे जात होते. आता सुर्योदयाला दोन तासच बाकीं उरले. तितक्यात पहाडापाठीमागच्या बाजूने घोड्याच्या टापांचा आवाज अस्पष्ट ऐकू आला ह्या गोष्टीचा सुगावा घेण्याच्या इच्छेने की व तो कोणी उपटसुंभा मित्र आहे कां शत्रू आहे हे पहाण्याच्या उद्देशानें सुबाहू व चंद्रवर्मा दहा सेनिकांना स्वतः बरोबर घेऊन वेगाने पुढे निघाले. बरोबर डोंगराच्या वळणावर

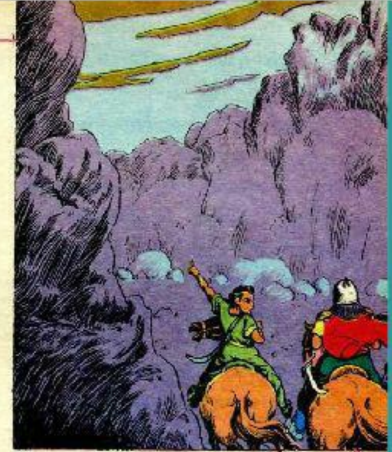
त्यांना चार घोडेस्वार सामोरे आले. अस्पष्टशा धुक्यामध्ये सुद्धा त्यांनी सुबाहूला पहाताच ओळखले व आपल्या घोड्यांला थांबवून म्हटले–"सेनापती महाशय, राज-प्रतिनिधी वीरमल्लने आम्हांला पाठविले आहे. सर्पकेतु नावाच्या राजाच्या सैनिकांनी आपल्या सैनिकांना डोंगराच्या आडवाटेते येऊन अडविले तेव्हां दोन्ही सैनिकांच्यात चकमकी झाल्या त्यात आपले अनेक सैनिक प्राणास मुकले. आपले राजप्रतिनिधी शत्रूला मधेच रोखून लवकर लवकर नगराच्या बाजूने येऊन देण्याकरीता त्याना अडवित मागे हटवत जात आहेत. सैनिक हा समाचार सुबाहूला ऐकवत नाहीत तोच इतर काही सैनिक त्यांच्या बाजूने येत असतांना त्याना दिसले. धीरमल्ल मोठ्या गतीने त्यांच्या जवळ आला व म्हणाला–"सुबाहू आता आपल्याला नगराचे रक्षण करावयास जायलाच पाहिजे सर्पकेतू बरोबर......"

असे शब्द म्हणत अडखळला व शेजारी चंद्रवर्मांला पाहून एकदम आश्चर्यचकित झाला नंतर अत्यंत प्रसन्नतेने घोड्या-वरून खाली उतरीत व एका ढांगेत त्याच्यापाशी येत म्हणाला–"महाराज, असे गहिवरून म्हणत त्यांने त्यांचे हात हातात घेतले.

"धीरमल्ला! मी स्वप्नात सुद्धा कल्पना केली नव्हती की, तुझी पुन्हां फिरून गांठ भेट होईल परंतु आता आपण अगदी विचित्र परिस्थितीत एकत्र भेटलो. आता सवडीने तुझ्याबरोबर गप्पा गोष्टी करेन, आताची वेळ गप्पांची नाही. चल आता ताबडतोब आपल्याला नगराची रक्षा करण्यासाठी गेले पाहिजे." चंद्रवर्मा त्याला म्हणाला.

सेनापती धीरमल्लने क्षणभर आपल्या समोर असलेल्या सैन्याकडे दृष्टीक्षेप टाकला. नंतर पाठीमागून येणाऱ्या घोडेस्वारांकडे पहात म्हटले–"महाराज, आपल्या येण्या-मुळ खुपच बदल घडला आहे. सर्पकेतुच्या बरोबर शेवटच्या घटकेला युद्ध करण्याची वेळ येऊन ठेपली आहे. आता युद्ध नगराच्या बाहेर करावे लागू दे किंवा आत दोन्हीं आम्हांला सारखेच आहे. ह्याक्षणी तर शत्रूसैन्यांचे घोडेस्वार वेगाने सामना करावयास येत आहेत. शत्रूसैन्यांचे पायदळ डोंगरापाठीमागच्या मैदानांत आहे. आता आपल्याला व्युहरचना करायला थोडा फार वेळ पाहिजे." असे म्हणत तो सुबाहु-कडे वळला व त्याला म्हणाला–"सुबाहु! तू काही सैन्याला वेगळे काढून समोरच्या डोंगर घाटीत घेऊन जा. त्या डोंगराच्या घाटातील मार्गाचे रक्षण करण्याकरीता थोडेच सैन्य आवश्यक आहे. तेथे काही घोडेस्वार सुद्धा बरोबर ठेव" असे म्हणत तो चंद्रवर्माच्या बरोबर डोंगरकपारीच्या बाजूने चालू लागला.

थोड्यावेळातच सर्व सैन्य घाटात पोहोचले. चंद्रवर्माने धीरमल्लला थोडक्यात आपल्यावर कोसळलेल्या कठिण आपत्तीचे विवरण करून सांगितले. धीरमल्लाने मोठ्या तल्लीनतेने त्याचे म्हणणे ऐकले व त्यांना विनयपूर्वक म्हटले–"महाराज, सुबाहुने आपल्याला सांगितलेच असेल की, मी व त्यांनी कोणकोणत्या कठीण संकटाना तोंड दिले. शेवटी मी राजा शिवसिंह ह्यांच्या दरबारात आश्रय मिळवून त्याचा

साथीदार बनून ह्या शिवपुरात आलो. आज अचानक आपल्याला सर्पकेतू बरोबर युद्ध करावे लागत आहे. परंतु त्या दुष्टां बरोबर केव्हां तरी युद्ध करावेच लागले असते नां? ते काम आजच करावयाचे. त्यात मोठेंसे काय बिघडले ह्या युद्धात एकतर आपला विजय होईल नाहीतर सर्वनाश! बस् ह्या व्यतिरिक्त दुसरा मार्ग नाही."

"हो, हो, धीरमल्ला! आपल्या सारख्या लोकांनी आपला देश सोडून परकियांच्या राज्यांत हिंडणे ह्याला काही अर्थ नाही. तू सैन्यांची तयारी कर. सर्पकेतू बरोबर लढा देऊन आपण ह्या गोष्टीचा उलगडा करून घेऊ की आपला विजय होईल का

आपल्याला वीरगती प्राप्त होईल." चंद्रवर्मा म्हणाला.

चंद्रवर्मा असे बोलत होता तोच डोंगर-घाटातून बराच कोलाहल गडबड गोंगाट ऐकू येऊ लागला. परंतु तेथे पाहारा देणारे तीरंदाज आपल्या धनुष्यबाणांचा नेम बरोबर करीत होते. काही घोडेस्वार सामोरे येणाऱ्या सैन्याला थोपवून त्याच्या बरोबर लढून त्यांना सळोकी, पळो करून सोडत होते.

"महाराज, सर्पकेतू आता डोंगरघाटात चढून येऊ लागला आहे असे दिसते. त्या अवघड रस्त्यामध्ये दोन्हीं बाजुने वेढा घालून त्याला डोंगराच्यामध्यावरच ठार करण्याची माझी योजना आहे." म्हणत सेनापती धीरमल्ल मोठ्या खुषीनें घोड्यावर उडी मारून बसला.

चंद्रवर्मा सुद्धा त्याच्या पाठोपाठ टांग मारून घोड्यावर चढून बसला.

ह्यानंतर चंद्रवर्मा व धीरमल्लने सैन्याचे दोन भाग केले व एकएक सैन्याच्या तुकडीला बरोबर घेऊन दोन्ही बांजुना जाऊन उभे राहीले. सुबाहू काही पायदळ सैनिकांना बरोबर घेऊन घाटांच्या तोंडाकडच्या बाजूला जाऊन स्वारांच्या मदती करता व काही हवेनको ते पहाण्या साठी पुढे जाऊन उभा राहीला.

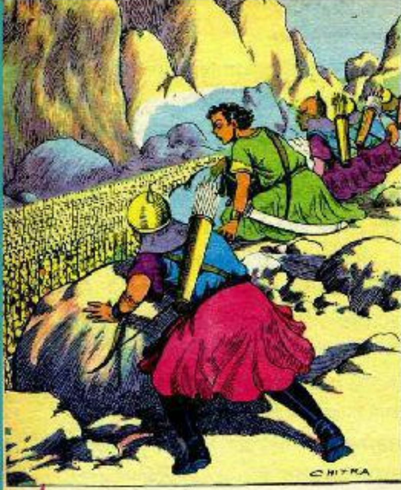
हळूहळू सर्पकेतुचे सैन्य त्या घाटातील दुर्गम्य अशा आड वाटेने आत घुसून येऊ लागले. हजारों सैन्य त्या घाटातील कठीण वाटेने आत येऊ लागले त्याच्या गर्जना घोड्यांचे खिकांळने सर्व दऱ्याखोऱ्यात निनादू लागले त्यातील बरेच सैन्य सुबाहुच्या सैन्याशी मुकाबला करून मोठ्या शर्थिनें लढून प्राण देत होते. त्यांच्या तिरंदाजासमोर अनेक सैनिक बाण लागून जरवमी अवस्थेत खाली कोसळत होते. त्याचा हल्ला चुकवुन जे सैनिक आत घुसून येत होते त्याच्याशी चंद्रवर्मा व धीरमल्ल मोठ्या शौर्याने लढा देत होते.

अशा प्रकारे थोडा वेळ दोन्ही सैन्याच्या चकमकी होत राहील्या. त्यात चंद्रवर्माचे थोडे सैन्य सुद्धा मरण पावले. शत्रूचे सैन्य असंख्य होते तर चंद्रवर्माचे सैन्य अगदी कमी होते. अशावेळी सर्पकेतुने आपले आणखीं काही सैन्य घाटात जर आणले असते तर चंद्रवर्मा व धीरमल्ल नक्कीच कठीण संकटात सापडले असते आता ते कोणता उपाय शोधून काढावा ह्यावर चर्चा करू लागले.

त्याच वेळी सर्पकेतुचा कर्णकठोर असा कर्कश आवाज घाटातील मार्गात ऐकू येऊ लागला. तो आपल्या सैनिकांना मोठ्या आवाजात ओरडून सांगत होता–"जे कोणी, चंद्रवर्मा व धीरमल्ल ह्याचे डोके कापून आणून देईल त्याला एक लाख सुवर्ण मुद्रा देण्यात येतील तसेच त्याला ह्या नगराचा मांडलीक राजा बनविण्यात येईल. तुम्ही सर्वांनी शर्थीने पुढे लढावयास जा."

क्षणभरातच घाटातील तोंडाजवळ दोन्ही सैन्यांमध्ये घनघोर युद्ध सुरू झाले. सर्प-केतुने लावलेल्या बक्षिसाच्या लोभाला बळी पडून अनेक शत्रू सैनिक प्राणपणाला लावून अवघड घाटातील मार्ग पार करीत पुढे येऊ लागले व चंद्रवर्माच्या सैन्याशी लढा देऊ लागले. सुबाहूच्या मदतीकरीता धीरमल्लने आणखी काही सैनिक घाटा तील मागिकडे पाठविले. परंतु सर्पकेतुच्या घोडस्वारानी आपल्या बाजूकडचे काही मेलेले घोडेस्वार त्याच्या दिशेने पाठवून दिले.

चंद्रवर्माने एकदम वळून आपला घोडा धीरमल्लच्या दिशेने आणला व त्याला म्हटले—"धीरमल्ल, मला एक कल्पना आली आहे. आपण समोर दिसणाऱ्या डोंगरांच्या कड्यांवर जाऊन पाठीमागून सर्पकेतूच्या सैन्यांशी लढा दिला तर जास्त चांगले होईल. आणि जरी कां त्या कड्यावरून पाठीमागे जाणें अशक्य झाले तरी आपले तिरंदाज तेथून शत्रूसैन्यावर बाणाचा वर्षाव करतील. तेवढे झाले तरी सर्पकेतू आपले थोडेफार सैन्य घाटाच्या तोंडाकडच्या बाजूने मागे हटवत नेईल.

"होय हो महाराज, हि कल्पना चांगली वाटते ह्या स्थितित आपल्याला काहीतरी तोडगा शोधून अमंलात आणलाच पाहिजे. सर्व शत्रू सैन्य एकापाठोपाठ घाटात शिरले तर आपल्याला पळून जाण्यांची तरी एक चांगली संधी मिळेल" धीरमल्ल म्हणाला.

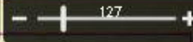
त्यानंतर चंद्रवर्मा काही तिरंदांजाना बरोबर घेऊन तो उंच डोंगर चढून वर आला. नंतर त्याने तेथील उथळ भागात पाहिले तेव्हां मात्र त्याचा विश्वासच होईना मोठ मोठे शुरवीर व साहसी असे हजारो सख्येने असलेले सैनिकं पाहून व सर्पकेतू सर्व सैन्यांच्या अग्रभागी त्या घाटातील मार्गाने पुढे येत असलेला पाहून त्याने मनातल्या मनात विचार केला की अशा भारी सैन्या बरोबर लढा देऊन आपण त्यांना कसे काय पराजित करू शकू!" आणि त्यातून संधी सांपडली तरच आपण सुबाहू धीरमल्ल व देवलचा मुलगा शत्रूच्या हातून पळून जाऊ शकतो. पण पुन्हां जंगलात भटकून आपल्याला आयुष्य कंठणें प्राप्त होईल. मग काय एकूण सारखेच.

अशा प्रकारे मनात विचार करीत चंद्रवर्मा निराश होत शत्रूच्या सैन्याकडे निरखून पाहू लागला. तितक्यात त्याच्या डोक्यात एक मस्त कल्पना आली तो मोठ्या हिंम्मतीने अशा एका उंच कड्यावर उभा राहिला की, शत्रू सैन्य त्याला स्पष्ट पाहू शकेल. नंतर तो तेथून जोरजोरात ओरडून म्हणाला—"हे पहा सैनिकांनो, मी वीरपुरचा राजा सूर्यवर्मा ह्याचा मुलगा चंद्रवर्मा आहे. हा दुष्ट सर्पकेतु महिष्मती राज्यावर कब्जा करून तेथील खोटा चक्रवर्ती राजा बनला आहे. ही, गोष्ट तर तुमच्या पासून गुप्त नाही. मी पुन्हां महिष्मती राज्याच्या सिहासनावर यशोवर्द्धन सम्राटाच्या वंशातील मागे राहिलेल्या तपोवर्ध्दनला राजा करूइच्छितो. आणि जर कां तो ह्याला तयार नसेल तर मग तुमच्या लोकामधील कोणीही तुमच्या मनपसतीस असेल तो राज्याचा राजा होईल. त्याकरीता ह्या दुष्ट कपटी निर्दय, सर्पकेतूला बंदी करावयाचे आहे. तुम्हां लोकांमध्ये जर कां

कोणी वीरपुर राज्यातील सैनिक असतील तर ती जबाबदारी मी तुम्हां लोकांवर सोपवावी म्हणतो."

चंद्रवर्माचा खणखणीत आवाज ऐकताच तेथील सर्व सैनिक क्षणभर विचलित झाले. त्याचे बोलणे संपताच त्यातील काही सैनिक जल्लोष करू लागले—"वीरपुर महाराजाचा जय असो! दुसऱ्या क्षणी सैनिकाच्यात गडबड सुरू झाली. ते आपापसात लढू लागले. पहाता पहाता त्याच्यांतील बरेच सैन्य वेगळे झ.ले व चंद्रवर्माच्या बाजूने येऊ लागले त्याच बरोबर दुसरा जयघोष ऐकू येऊ लागला—सर्पकेतु महाराजाचा जय असो!"

चंद्रवर्माच्या बाजूने येणारे पायदळ व घोडेस्वार क्षणार्धात मागे वळून मोठ-मोठ्याने गर्जना करीत येणाऱ्या सैन्यावर तुटून पडले.

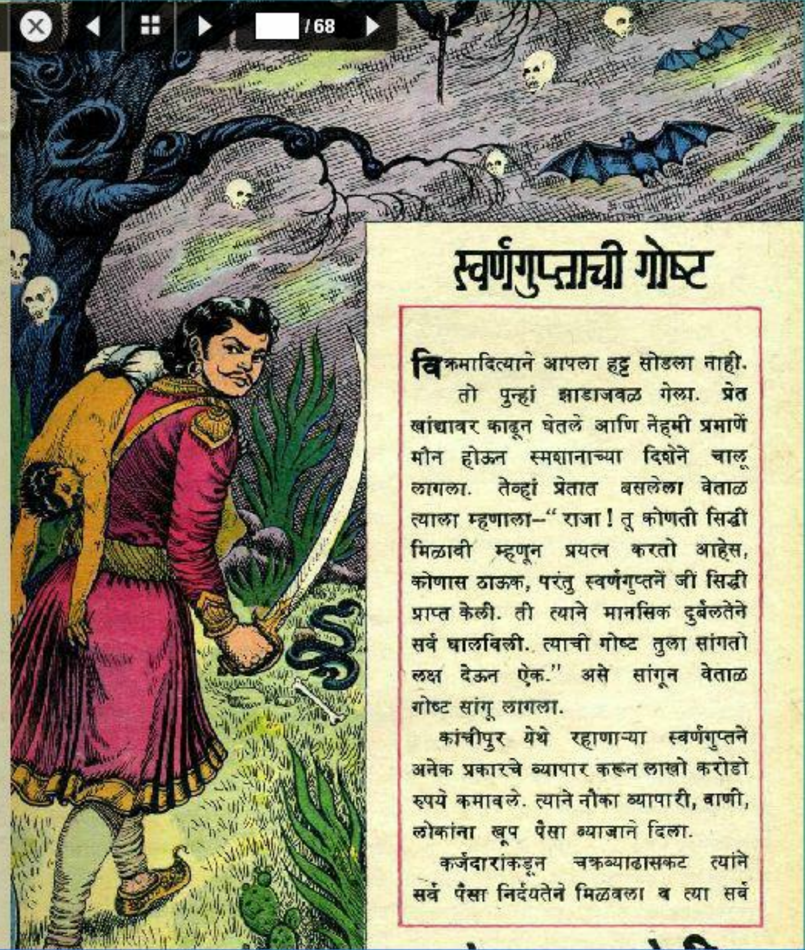
चंद्रवर्मा पाठीमागे वळून मागेत उभ्या असलेल्या धीरमल्लला म्हणाला–"धीर-मल्ला, ही आपल्याला एक आयती संधी मिळाली आहे. सर्पकेतूच्या सैन्यातील बराच मोठा भाग आत्ता आपल्याला सैन्याला येऊन मिळणार आहे. ते लोक दुष्ट शत्रू सैन्यांशी लढा देत अ हेत तू आपल्या सैनिकांना तयार करून घाटातील तोंडाशी नेऊन सर्पकेतूशी मोठ्या प्रमाणात लढा दे. जर कां तेथून तू त्या सपाट जागी येऊ शकलास तर आपल्याला सर्पकेतूचा नायनाट निश्चितपणे करता येईल.

सेनापती धीरमल्ल आपल्या सैनिकांना चेतावणीच्या सुरात सांगत होता. तोच सर्पकेतूने आपल्यावर येणारे संकट ओळखले. त्याने जेव्हां पाहिले तेव्हां त्याच्या सैनिकातील काहीजण त्याच्याच सैनिकांना मारून चंद्रवर्मा व त्याच्या सैन्याला जाऊन मिळत होते. तेव्हां त्याने आपल्या काही विश्वास पात्र साथीदाराना घाटातील मार्गातून आपल्या बरोबर मागे नेले व त्याना बरोबर घेऊन तो तेथून पळून जाऊ लागला.

चंद्रवर्मा आणि धीरमल्ल आपल्या सैन्याला एकत्र करून पळून जाणाऱ्या सर्पकेतुच्या सैन्याचा पाठलाग करू लागला. त्या खडकाळ दुर्गम अशा घाटातून जात दुपारपर्यंत चंद्रवर्मा त्याच्या सैन्याचा पाठलाग करीत होता. शत्रू सैन्याचे काही सैनिक व घोडे सुद्धा त्याच्या हाती आले सर्पकेतू आपल्या काही खास अनुचरांसह तेथून लांब पळून गेला व शत्रूसैन्यांला न दिसेल अशा जागी जाऊन उभा राहीला.

सेनापती धीरमल्ल व चंद्रवर्माने आपा-पसात सल्लामसलत करून आपले दहा घोडेस्वार सर्पकेतूचा ठावठिकाणा काढण्या-साठी पाठविले. (पुढच्या अंकी समाप्त)

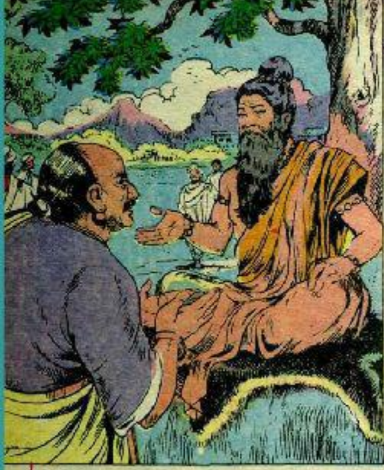

स्वर्णगुप्ताची गोष्ट

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो पुन्हां झाडाजवळ गेला. प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणें मौन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–" राजा ! तू कोणती सिद्धी मिळावी म्हणून प्रयत्न करतो आहेस, कोणास ठाऊक, परंतु स्वर्णगुप्तनें जीं सिद्धी प्राप्त केली. ती त्याने मानसिक दुर्बलतेने सर्व घालविली. त्याची गोष्ट तुला सांगतो लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कांचीपुर येथे रहाणाऱ्या स्वर्णगुप्तने अनेक प्रकारचे व्यापार करून लाखो करोडो रुपये कमावले. त्याने नौका व्यापारी, वाणी, लोकांना खूप पैसा व्याजाने दिला.

कर्जदारांकडून चक्रव्याढासकट त्याने सर्व पैसा निर्दयतेने मिळवला व त्या सर्व

पैशांनी त्यांनी आपल्या तिन्ही मुलींची लग्ने करून दिली. आपल्या मुलांच्या नावी इस्टेट लिहून त्यांच्या नावे सुद्धा व्यापार व दुकाने काढून नविन पैशांची आवक सुरू केली.

कालक्रमाने स्वर्णगुप्त म्हातारा झाला. त्यावेळी त्याच्या मनात एक अनाकलनिय भीती निर्माण झाली, की आपण आपले उभे आयुष्य सर्व पापेच केलीं. त्याचे परिणाम स्वरूप मृत्युनंतर आपल्याला नरकवास नक्कीच भोगावा लागणार.

त्याच सुमारास एक बातमी त्यांच्या कानांवर आली की, एक स्वामी कांचीपुरच्या परिसरातील शांतीवनात येऊन राहिले आहेत. त्याना अनेक सिद्धी प्राप्त आहेत.

लोकांच्या तोंडी समाचार ऐकल्यानंतर स्वर्णगुप्त साधूच्या दर्शनाकरीता शांतीवनात आले व त्यांचे दर्शन घेऊन त्यांची पायधुळ मस्तकी लावून त्यांना नमस्कार केला व आपल्या मनातली गोष्ट बोलून दाखविण्या-करीता ते तोंड उघडणार तितक्यात स्वामी त्यांना म्हणाले–"मी तुमच्या मनांतील सर्व काही जाणतो! तुम्ही जी काय पापे केली आहेत त्याच्यापासून मुक्ती मिळविण्याकरीता एकच उपाय आहे. रोज शंभर लोकांना अन्नदान अशा हिशोबाने दहा हजार लोकांना अन्नदान करा. तेव्हां तुम्हाला पापांपासून आपोआप मुक्तता मिळेल.

स्वामींचे बोलणे ऐकताच स्वर्णगुप्तचा चेहरा पांढरा फटक पडला. रोज शंभर लोकांना आपल्या कमाईतून जेवण घालणें त्याच्या मनास येईना.

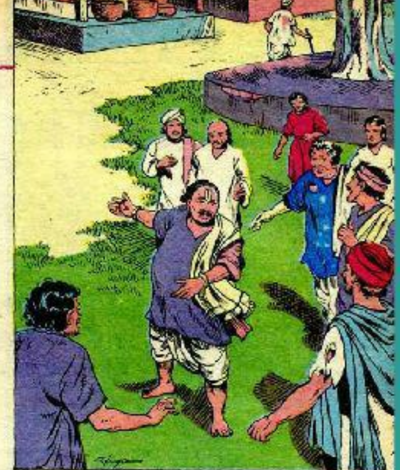
"स्वामी, मला क्षमा करा! इतक्या लोकांना जेवण देणें माझ्या सारख्याला शक्य नाही. दुसरा काही उपाय असल्यास सुचवावा." स्वर्णगुप्तानी निवेदन केले.

साधू मंदहास्य करीत म्हणाले–"तसे म्हणजे सावकारी वर अमाप पैसा कमावून पापे सुद्धा जोडली आहेत. दररोज शंभर लोकांना अन्नदान केले तरी दहावर्षे हा क्रम चालू राहीला तरी तुमच्या संपत्तीत घट होणार नाही. ही गोष्ट मला चांगली ठाऊक आहे. असत्य बोलून मला त्रस्त करू नका."

ह्यावर स्वर्णगुप्तानें उलट वाद घातला नाही. फक्त मान खाली घालून गप्प राहीला. साधू थोडावेळ शांत बसले नतंर त्यांनी काही एक मंत्र जपून एक चांदीचे भांडे बाहेर काढले व ते त्यांच्या हातात देत म्हटले–"तू फक्त पापीच नाहीस. तर एक नंबरचा कंजूस सुद्धा आहेस म्हणून तुला हे चांदीचे भांडे देत आहे. हे भांडे तुला फक्त तीन दिवसच काम देईल. ह्या तीन दिवसात तुला दहा हजार लोकांना अन्नदान करावे लागेल. आणि जर कां ते केले नाहीस तर तुझे डोके फुटून तुला मरण येईल."

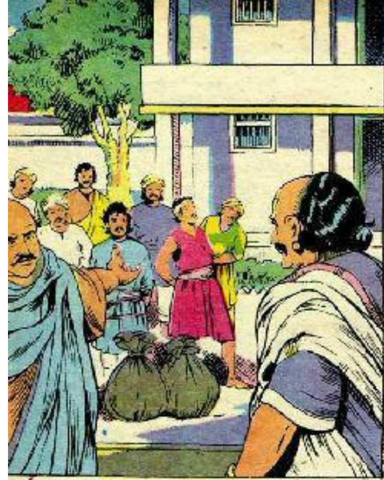
स्वर्णगुप्तानें घरी येऊन त्या भांड्या-करवी अन्नदान करण्यास सुरवात केली. रोज रात्री दहावाजे पर्यंत असंख्य लोक येऊन जेवून जात होती. अशा प्रकारे दोन दिवस उलटले. तिसऱ्या दिवशी रात्री दहावाजे पर्यंत स्वामींनी सांगितल्या प्रमाणें लोक येऊन जेवण करून गेली परंतु त्यांनी सांगितलेल्या संख्येत दहा लोक कमी पडले.

स्वर्णगुप्ताने मोठ्या कष्टाने दारोदारी हिंडून आठ लोकांना कसेबसे पकडून आणून अन्नदान केले. आता दहा हजारा मध्ये फक्त दोन माणसेच कमी पडली.

तोपर्यंत बराच वेळ निघून गेला होता. त्याने बराच विचार केला शेवटी विवश होऊन त्याने त्या चांदीच्या भांड्यापासून दोन पाने वाढली ती स्वयंपाक घरात ठेऊन दिली व असा विचार केला की, आता कसेही मरण येण्याचे टळत नाही. असे म्हणत तो आपल्या खोलीत जाऊन झोपी गेला.

थोड्या वेळाने पहाट झाली. पाखरांचा किलकिलाट ऐकू येऊ लागला माणसांची व वहानांची वर्दळ सुरू झाली ते ऐकून स्वर्ण गुप्तनें डोळे उघडले व त्याला एका गोष्टीचे मोठे आश्चर्य वाटू लागले एक प्रकारे आनंद सुद्धा झाला. की आपण अजून जिवत आहोत. तो तत्क्षण स्वयंपाक घरात

घुसला. तेथे रात्री दोन पानात जे जेवण वाढून ठेवले होते ते रात्रीत येऊन कोणीतरी खाल्ले होते व तेथे ते चांदींचे भांडे सुद्धा नव्हते.

स्वर्णगुप्तच्या मनात एक विचार चमकून गेला की, हे काम कोणा चोरांचे असावे. त्या क्षणी त्याने जेथे आपली तिजोरी ठेवली होती तेथे धावत आला त्यांची शंका खरी ठरली. रात्री दोन पानांवर वाढून ठेवलेले जेवण जेवलेले चोर त्याची तिजोरी फोडून सारे दाग-दागिने चोरून घेऊन गेले होते.

क्षणभर त्याला काही सुचेनासे झाले. नंतर स्वतःला सावरत तो खोलीबाहेर आला. तेवढयात त्याला ओसरीवर कुणाच्या तरी ओरडण्याचा आवाज ऐकू आला. त्याने झटक्यात दार उघडले.

दारासमोर लोकांचीही गर्दी जमली होती. दहाजण दोन माणसांचे हातपाय दोरींनी बांधून त्यांना ओढत घेऊन आले होते. त्या दोंघाना त्या लोकांनी स्वर्णगुप्ताच्या समोर आणून उभे केले व त्याना म्हणाले–"शेटजी हे दोघे थोडयावेळा पूर्वी आपल्या परसदाराच्या भितींवरून उडी मारून पळून जायच्या प्रयत्नात होते. आम्ही त्याच्यावर शंका येऊन त्या दोघांना पकडून आणले. हे दोघे चोर व दरोडेखोर आहेत ह्यांच्या पाशी दोन गांठोडी आहेत तुम्ही ती उघडून पहा."

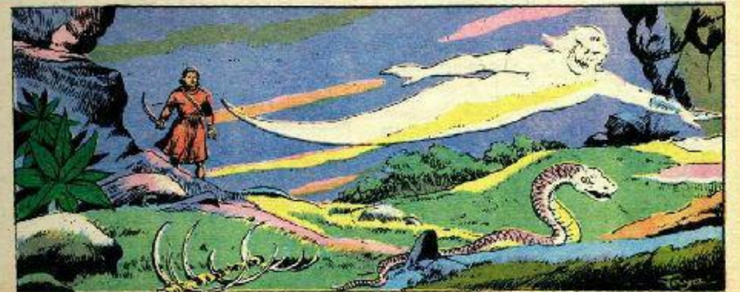
स्वर्णगुप्ताने त्यांच्यापाशी होतीं ती दोन्ही गांठोडी उघडून पाहिलो. तेव्हां त्याच्या घरात चोरलेला माल जसाच्या तसा त्यात होता. नंतर त्यांने पुन्हां ती दोन्ही गाठोडी बांधली व मोठ्या प्रेमाने त्या दोन्हीं चोरांच्या पाठीवर थोपटत म्हटले–" तुम्ही दोघे भिऊ नका! हे सारे धन तुमचेच आहे."

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला– "राजा, स्वर्णगुप्तबद्दल तुझे काय मत आहे. अनेक प्रकारे अन्याय व पापे करून त्याने जी संपत्ती कमावून ठेवली होती ती त्याने फुकटांफाकट चोरांच्या हवाली केली! काय हे वृद्धावस्थेमधील मानसिक दुर्बळतेचे द्योतक तर नाही नां? किंवा अशा गोष्टींची कृतज्ञता तर नसेल की त्या दोन्ही चोरांनीं त्याच्या प्राणांचे रक्षण केले. ह्या शंकाचे समाधानकारक उत्तर दिले नाहीस, तर तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्या पायावर लोळू लागतील.

विक्रमादित्य म्हणाला–" स्वर्णगुप्त खुळा नव्हता. त्याने साधूचे दर्शन प्राणाच्या भीतीने वशीभूत होऊन नव्हे तर नरकवासाच्या होणाऱ्या त्रासाने घेतले. त्यामुळे एक गोष्ट लक्षात ठेवणें जरूरी आहे की, त्याला नेहमी त्याच त्रासाची काळजी लागून राहीली होती की, आपण केलेल्या पापाचे प्रायश्चित भोगण्यासाठी आपण मरणांबरोबर नरकलोकात जाणार. साधूने त्याचे निवारण करण्याचा मार्ग सांगितला की त्याने तीन दिवसाच्या आत दहा हजार लोकांना अन्नदान केले पाहीजे परंतु तिसऱ्या दिवशी त्याच्या दहा हजार संख्येत दोघे जण कमी पडले त्यामुळे योग्याने सांगितल्या प्रमाणें त्याचे मरण निश्चित होते. त्याने विचार केला की दहाहजार लोकांना अन्नदान करण्यात आपण अपयशी झालो. त्यामुळे आपल्याला नरकवास भोगणे भाग्य आहे. परंतु त्याच्या नशिबाने दोन चोरांकरवी त्याच्यावरचे सकट टळले. ह्याचा अर्थ असा की, आता त्याला नरकवास भोगावा लागणार नाही. त्यामुळे त्याने ह्याच एका कारणाकरीता स्वतःच्या घरातील धन चोरानी लुटले असले तरी पुन्हाः त्यांनाच ते दान करून टाकले. ह्यावरून असे स्पष्ट होते की, स्वर्णगुप्तला सतत त्रास देणारी भीती ही प्राणांची नव्हती तर नरकयातनाची होती. त्यामुळे असे मानणें अगदी चुक आहे की, तो मानसिक दुबळेपणाचा शिकारी होता."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हां झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

चोरांची मेजवानी

भीमशंकर नावाचा माणूस शेजारगांवी नात्यातल्या घरी लग्नाला गेला. व लग्न आटोपून संध्याकाळच्या सुमारास परत निघाला. त्याला एक जंगल पार करून जावे लागले. जाते वेळी अचानक मुसळधार पावसाला सुरवात झाली. पावसात न भिजण्याच्या इच्छेने त्याने आजुबाजुला काही आडोसा आहे कां पाहिले. त्याला जवळच एक पडकी झोपडी दिसली.

तो धावतच त्या झोपडीत शिरला व अगदी एका कोपऱ्यातील आडोश्याला जाऊन बसला. तितक्यात पंचवीस चोरांची टोळी आपल्या सरदारासह तेथे आली. सर्व घोडयांवरून खाली उतरून झोपडीत शिरले. त्यांनी आपल्या सोबत आणलेले, साहित्य काढून ठेवले व ते आतल्या खोलीत जाऊ लागले. तेव्हां त्यांचा सरदार इतर चोरांना आज्ञाकरीत म्हणाला–"आज हि वादळी हवा व पाऊस थांबण्याचे लक्षण दिसत नाही. तेव्हां तुम्ही सर्वांनी फक्कड पैकी जेवण तयार करा."

चोरांच्या सरदारांनी आज्ञा करायचाच अवकाश तावडतोब चोरांनी चुल मांडली व बरोबर तीन तासाच्या आत मस्त स्वयंपाक बनवला. भीमशंकरला तो घमघमाट वास येऊन तोडांला पाणी सुटले. भीमशंकर तसा धाडसी व शुर होता तल्लख बुद्धीचा होता. तो हळूच खोली बाहेर आला व चोरांचा डोळा चुकवत त्यांच्याच गोठोडयांतील काही कपडे घालून त्यांच्या सारखाच एक चोर बनला.

थोडया वेळाने चोरांनां जेवणाकरीता पत्रावळी मांडण्यात आल्या. तेथे एक मिणमिणता दिवा लावण्यात आला. त्या अंधुक उजेडात स्पष्टसे दिसत नव्हते. चोरांचा सरदार पत्रावळी निरखीत म्हणू लागला–"अरे, आपण तर सर्वजण मिळून सव्वीसजण आहोत त्यांतील स्वयंपाक करायला चार जण गेली. बाकी उरली बावीस मग इथे तेवीस पत्रावळी कशा आल्या ? हे कसे काय झाले बुवा ? म्हणजे ह्याचा अर्थ आपल्या टोळीत कोणी परका माणूस शिरलेला दिसतो."

ते बोलणे ऐकून सर्व चोर आश्चर्यचकित झाले व एकमेकांचे चेहरे निरखू लागले. त्याचा सरदार म्हणाला–"परक्या व्यक्तिला पकडणे अगदी सोपे आहे. ह्याकरीता एक उपाय आहे. असे म्हणत त्याने आपल्या प्रमुखाला जवळ बोलावले व इतर चोरांना उद्देशून म्हटले–"ऐका आम्ही दोघे ह्या बाजूच्या खोलीत जातो. तुम्ही एकेक जण त्या खोलीत यां. मी ह्या जळत्या चिरूटांनी एकेकाला डागत जाईन. जो ते डागणे सहन करू शकणार नाही तोच माणूस नविन आहे. मग मी त्याला समोरच्या झाडाला टांगून ठेवीन.

त्यानंतर सरदार व प्रमुख बाजूच्या खोलीत गेले. नंतर एकएक चोर त्यांच्या खोलीत गेले. प्रत्येक वेळी "आई! ओय् असा एकच आवाज ऐकू आला."

ते ऐकून भीमशंकरने मनोमन जाणले की सरदार कोणालाही चिरूटाने डागीत नसावा परंतु त्याची आपल्याला शोधण्याची

कल्पना असावी त्यामुळे तोही इतरांसारखाच खोलात गेला. तेव्हां चोरांच्या सरदारांचा प्रमुख आई! ओय् करीत जरासा किंचाळला व भीमशंकरला बाजूला बसवले शेवटी एकएक करीत सर्व चोर संपले.

तेव्हां चोरांचा सरदार सर्वांना उद्देशून म्हणाला–"आपल्यात घुसलेली व्यक्ति मोठी चतूर दिसते आहे. त्याच्यावर माझ्या युक्तिचा उपयोग झाला नाही. परंतु मी नक्कीच त्याला पकडेन. मी परत त्या खोलीत जातो. तुम्ही परत एकेकांनी आत या. आज रात्रीचा जो आपला सांकेतिक शब्द आहे तो तुम्ही मला सांगत चला. चोर सरदाराच्या खोलीत जाऊ लागले. परंतु

भीमशंकरला तर त्यांचा सांकेतिक शब्द माहीत नव्हता. त्यामुळे तो अत्यंत घाबरून गेला. तेवढयात त्याला स्वयंपाक घरात जे दोघेजण होते त्यांचे कुजबुजणे ऐकू आले. त्यातील एकजण दुसऱ्याला खिजवीत म्हणत होता–"अरे मूर्खा, एक नंबरचा विसरभोळू आहेस!"

भीमशंकर गुपचुप त्या दोघांच्या जवळ जाऊन म्हणाला–"तू तर पहिल्या पासूनच विसराळू आहेस. मग तूच तर तो शब्द विसरला नाहीस नां?"

ते ऐकताच त्याला अतिशय राग आला व म्हणाला–"लम्बालुम्बा" असे दहादा सांगू कां? काय रे मी साधे शब्द सुद्धा लक्षात ठेवणार नाही होय?

भीमशंकरचा आनंद गगनात मावेना. जेव्हां त्याची सरदाराच्या खोलीत जाण्याची पाळी आली. तेव्हां तो आत जात एकदम जोरात किंचाळला. "लम्बा लुम्बा."

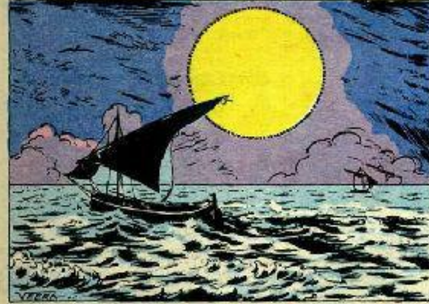
जेव्हां सर्व जणांनीच तो संकेत सरदाराला ऐकवला. तेव्हां सरदार आश्चर्यचकित झाला सर्व चोरांना उद्देशून म्हणाला–"अरे वा, जो आगांतुक आहे. तो मोठा चतुर आहे मी तर अशा माणसाचा सन्मान करावा म्हणतो. जर कां तो माझ्या समोर आपण-हून येईल तर त्याला मी बक्षिस देईन त्याला शिक्षा न करता मुक्त करीन. ह्या गोष्टीची मी शप्पथ घेतो.

दुसऱ्याक्षणी भीमशंकर सरदाराच्या समोर येऊन उभा राहीला व सत्य हकिकत सांगत म्हणाला–"मी तर खरा भुकेला होतो. वर आपल्या येथील मस्त स्वयं-पाकाच्या घमघमाटाने मला असे धाडस करण्याचे उत्तेजन मिळाले.

सरदार जोरजोरात हसू लागला व म्हणाला–"आता स्वयंपाकाचा वासच घेऊ नकोस तर त्याचा स्वाद सुद्धा घेऊन पहा! ये, आमच्या सर्वांच्या बरोबर जेव."

चोरांच्या सरदाराने भीमशंकरला पोट-भर जेवण दिले. तो जेव्हां परत जाऊ लागला. तेव्हां सरदाराने त्याला दहा सोन्याची नाणी बक्षीस पण दिली.

आपली देवळे

सोमनाथचे देऊळ

पुराणातील ग्रंथाच्या आधारा वरून कोण्या एका काळात चंद्राचा प्रकाश कमी होणे व वाढत जाणे हा प्रकार नव्हता, तर प्रत्येक रात्री चंद्राचा पूर्ण प्रकाश पृथ्वीवर पडत होता.

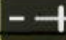
चंद्र दक्ष प्रजापतीचा जावई होता. एकदा त्याने धर्माचे उल्लंघन केले त्यामुळे त्याने आपल्या सासऱ्याचा राग आपणहून ओढवून घेतला. दक्षाने क्रोधावेशाने चंद्राला शाप दिला. "तू कालक्रमाने क्षीण होत जाशिल.

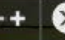

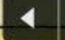

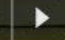
चंद्राचा पूर्ण क्षय होण्यापूर्वीच देवांनीं दक्षाला तसे न करण्याकरीता अनुरोध केला व त्याला सांगितले की त्याने शाप परत घ्यावा. तरी दक्षाने त्याचा शाप परत घेतला नाही. परंतु त्याचा प्रभाव थोडा कमी केला. ह्याच कारणाने महिन्यातील पहिले पंधरा दिवस चंद्रकला वाढणे व पुढचे पंधरा दिवस लहान होणें अशी पोर्णिमा, आमावास्या झाली.

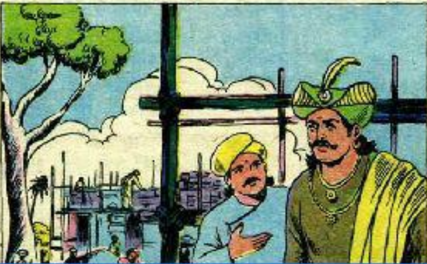

ह्यानंतर सर्व देवतांनी चंद्राला सुचविले की, "तू समुद्रस्नान करून शंकराची आराधना कर. चंद्राने त्यांच्या सल्लयानुसार करण्याचे ठरविले व आपला गमावलेल्या प्रकाश पुन्हां प्राप्त केला. ह्या कारणामुळे त्या ठिकाणाला 'प्रभास क्षेत्र' हे नाव पडले.

चंद्राने काही काळ प्रभास क्षेत्री राहून शंकराची पुजा केली. हा समाचार ऐकताच तेथील जनतेने सुद्धा तेथे असलेल्या शंकराची पुजा सोमनाथ ह्या नावाने करण्यास सुरवात केली.

परंतु अद्याप हे ठाऊक नाही की, प्रभास क्षेत्री सर्वात प्रथम शंकराच्या देऊळाचे निर्माण केव्हा झाले? इ. स. ७ व्या शतकाच्या सुमारास शासन करणाऱ्या चारसेन च्या काळात हे मंदिर मोडकळीस आलेल्या अवस्थेत होते. तेव्हां ह्या राजाने त्याच ठिकाणी एक नविन देऊळ बांधले.

नवव्या शतकात देवळाचे पुर्ननिर्माण झाले त्याच वेळी हे स्थान एक प्रसिद्ध तिर्थक्षेत्राच्या रूपाने प्रसिद्धिस पावले. चोहोकडून भक्त लोक ह्या देवाचे दर्शन घेण्यासाठी येतात. येथे राजे, महाराजे व जनता आपापल्या यथाशक्ति देवाला सोन्यांचे दागिने अर्पण करतात. ह्या देवळाच्या आजुबाजुला दुकाने व रहाण्याच्या सोयी उपलब्ध होऊ लागल्या आहेत.

अकराव्या शतकाच्या सुमारास मंहम्मद गजनीने भारतावर आक्रमण केले. मोहंम्मद गजनीला सोमनाथाच्या देवळातील दागदगिन्यां विषयी आधीपासूनच कल्पना होती. त्यामुळे त्याने आपल्या सर्व सैन्यांच्यासह देवळाच्या चारीबाजूला वेढा घातला. तेव्हा हि गोष्ट प्रजेतील लोकांना समजली.

देवळाच्या संरक्षणासाठी राजाने आपल्या सैनिकांना तेथे पाठविले परंतु महंम्मद गजनीच्या अफाट सैन्यापुढे त्याचा टिकाव लागू शकला नाही. सर्वसाधारण जनतेनी सुद्धा सैन्याशी मुकाबला केला व आपले प्राण खर्ची घातले.

देवळातील पुजाऱ्यांनी व अन्य भक्तांनी आक्रमण करणाऱ्या सैनिकांना विनवणी केली की त्यांनी देवाचे दाग-दागिने व इतर वस्तु घेऊन जाव्या पण मुख्य मुर्तीला हात लावू नये. तरीसुद्धा गजनीच्या मोहंम्मदने त्यांचे एकले नाही. उलट सांगणाऱ्यांची निघृण हत्या केली.

पन्नास हजार सैन्यांची कत्तल केल्या-नंतरच गजनीच्या सैनिकांना देवळात प्रवेश करता आला. सैनिकांनी देऊळ व देवळातील मुर्तीची खुप तोडफोड केली व स्वत:च्या कल्पनेपेक्षा अधीक संपत्ती लुटून नेली.

ह्या हल्लयानंतर पुन्हां जे देऊळ बांधले. ते तेराव्या शतकाच्या सुमारास अल्लाउद्दीन खिलजीने मोडून टाकले पुन: देवळाचे पुर्ननिर्माण करण्यात आले ते अठराव्या शतकात औरंगजेबाच्या आज्ञेने पुन: जमिनदोस्त करण्यात आले. ह्यानंतर इंदुरची महाराणी अहिल्याबाई ह्रिने देवळाची पुर्नस्थापना केली. आता जे देऊळ आहे त्यांची स्थापना १९५१ साली करण्यात आली.

नागमुगुट

कोण्या एका काळी स्विझंलण्डमध्ये एक राजा रहात होता. त्याला एकुलती एक मुलगी होती. मुलगा झाला नाही. त्यामुळे त्यानें मुलीलाच मुलगा मानून तिचे खूप कोडकौतुक केले.

एक दिवस राजा व राजकुमारी हिंड-ण्यास बाहेर पडले. तेव्हां रस्त्यात एक म्हातारी सांपाचा मुका घेत असतांना तिला दिसली. तेव्हां राजकुमारी तिरस्काराने तिच्याकडे पहात म्हणाली–"छी: छी: काय घाणेंरडे प्रकार करते आहे!"

ते ऐकून म्हातारीला अतिशय वाईट वाटले. ती निराश झाली व रागाने राजकुमारीला आपादमस्तक न्याहाळीत म्हणाली–"तू ह्या जनावराला पाहून त्याची घृणा करतेस. म्हणून तू सुद्धा ह्या प्राण्यां-सारखेच आपले आयुष्य घालवशिल." असे म्हणत म्हातारीने आपल्या हातातील जादुच्या कांडीने राजकुमारीच्या शरिराला स्पर्श केला. राजा त्या म्हातारीला अडवणार तितक्यात तो दारुण प्रकार घडला राज-कुमारी सांप झालीं. तिने केविलवाणें आपला फणा वर करीत वडिलांकडे पाहिले.

म्हातारी तेवढ्यानेच गप्प बसली नाहीं. तिने तिला दरडावत म्हटले–"आता तुझे राजाकडे काय काम राहीले? जा, तू सर्पाचे जिवन जग" असे म्हणून तिने सांपावर परत जादुच्या कांडीचा स्पर्श केला. तो सांप सर् सर् झाडीत निघून गेला.

राजा तो सर्व प्रकार पाहून आश्चर्य चकित झाला व नंतर दु:खाने संतापाने त्याने म्हातारीला मारण्याकरीता तलवार उगारली–" तेवढ्यात निर्भयतेने म्हातारीने आपल्या हातातील कांडी राजावर उगारली व धमकावणीच्या सुरात म्हणाली–"खबरदार! तुझे सुद्धा तुझ्या मुलीसारखेच हाल होतील.

राजा घाबरला मबाळकीने तिला म्हणाला की, माझ्या मुलीवर दया कर–"मला फक्त मंत्र टाकणे माहीत आहे. एक मदत मी करू शकते. राजकुमारीला नागांची राणी करेन. राणी झाली तर तिची स्थितीं थोडीं चांगली राहील. तू तुझ्या मुलीकरीता एक छोटासा मुकुट तयार करून मला दे. तीन दिवसाच्या आत तो येथे आणून दे तुझीं मुलगी तो मुकुट. नष्ट होईपर्यंत साप बनून राहील त्यानंतर तिला पुन्हा मानवरूप प्राप्त होईल. तू खऱ्या सोन्याचा मुकुट तयार करून आण कारण सोन्यात जर भेसळ झाली तर तो पाण्यात विरघळणार नाही." ती जादूगारीण म्हातारी म्हणाली.

राजानें दिर्घश्वास घेतला व आपल्या महालात परत येऊन त्याने मुकुट बनवला व त्या म्हातारीला दिला. म्हातारीनें तो तावडतोब राजकुमारींच्या डोक्यावर घातला तो धारण करताच खरे तिचे महत्व वाढू लागले. ती तो धारण करून जेथे जाई तेथे कोणत्याही गोष्टीची उणीव भासत नसे. जर तो मुकुट धान्याच्या दुकानात ठेवला तर ते धान्याचे कोठार भरलेले राही. धन संपत्तीत ठेवले तर ते कधी कमी होत नसे. त्यामुळे तो मुगुट प्राप्त करण्याचा जो तो प्रयत्न करू लागला.

एक दिवस एक प्रवासी जगलात प्रवास करून अतिशय थकला. त्याला खूप तहान लागली. तो जवळच्या तळ्याकांठी आपली तहान भागविण्याकरींता आला. तेव्हां पाण्यात एक नागसांप त्याला पोहोताना दिसला व काठावर एक चमकणारा मुकुट पण दिसला. त्याने विचार केला की हा त्या नागाचा मुकुटच असणार मग काय, त्यानें घाईघाईनें तो मुकुट उचलला व रस्त्यानें भराभर चालू लागला. थोडा मार्ग चालून गेल्यावर त्याने पाठीमागे वळून पाहिले तो अनेक साप व राणी त्याचा पाठलाग करीत येत असलेले त्यानी पाहिले. तो घाबरला व झरकन शेजारच्या झाडावर चढून बसला. सर्व साप झाडाला वेळोखे घालून फुत्कारू लागले. तितक्यात एक बाई त्या बाजूने तेथे आली. तिनें त्या प्रवाशाला झाडावर बसलेले पाहून विचारले–"काय रे बाबा, तू झाडावर चढून कशासाठी बसला आहेस?" त्या प्रवाशाने सर्व गोष्ट खरी सांगून तिला विचारले 'हे सांप' तुला काही त्रास देत नाहीत हे कसे काय?

"मला सर्पाचा मंत्र येतो त्यामुळे हे सांप मला काही करू शकत नाहीत. आणि जर कां तो नागमुकुट तू मला देशिल तर मी ह्या सर्व सर्पांना इथून जायला सांगेन व तू आपले प्राण वाचवशिल." त्या बाईने उत्तर देत म्हटले.

"ते सर्व आपण नंतर पाहू. प्रथम तू त्या सर्पांना इथून घालवून दे" तो प्रवासी म्हणाला.

त्या बाईने काहीतरी मंत्र तोंडाने पुटपुटले त्याबरोबर सर्व साप आल्यावाटेने निघून गेले. त्यानंतर तो माणूस झाडावरून खाली उतरून आला व त्या बाईला म्हणाला–"माझ्यावर कुटुंबाचा फार मोठा बोजा आहे. हा मुगुट माझ्या चांगला उपयोगास येईल पाहिजे तर तू सर्व परिवारासह माझ्या घरी येऊन रहा. मी चांगले लक्ष ठेविन की, तुला कोणत्याही गोष्टीची कमी पडणार नाही.

कसेबसे त्या बाईने त्या माणसाचे म्हणणे मान्य केले. तो प्रवासी घरी आला व त्या मुकुटापासून प्राप्त झालेल्या धनधान्यानी आपले जिवन सुखाने जगू लागला. परंतु त्या बाईला त्याने तो

नागमुकुट कुठे ठेवला हे माहीत नव्हते. शेवटी त्याचा शोध तिने कसाबसा लावला व तो कुठे शेजारगांवी गेला असल्याची संधी साधून तिने तो हडप केला व घरी निघून गेली. त्या प्रवाशाला तिचा घरचा पत्ता ठाऊक नव्हता.

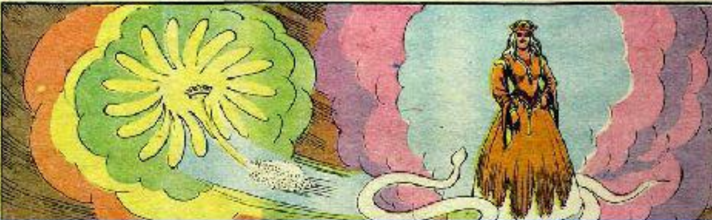
त्या बाईचे भाग्य फळाळले. तिने तो नागमुकुट आपल्या धान्याच्या कोठडींत ठेवला त्याचा परिणाम तिचे धान्याचे कोठार सदा भरलेले राहू लागले. तसेच तिने खूप पैसा कमावला. एकदा तिने धान्य काढून गिरणीत दळावयास पाठवले तेव्हां चुकून तो नागमुकुट सुद्धा दळणात निघून गेला.

त्या गिरणीच्या मालकाने धान्य घालून दळावयास सुरवात केली बराच वेळ झाला जात्यातले पीठ येणे थांबेंचना त्याला गंमत वाटली व काहीतरी जादू असावी असे वाटले त्याने हात घातला तेव्हां एक छोटा नागमुकुट त्याच्या हाती लागला. त्याने तो नागमुकुट घेतला व कपाटात लपवून ठेवला दुसऱ्या दिवशी ती बाई आली. तिने तक्रार केली की आपला एक दागिना धान्यात गेला आहे. गिरणीच्या मालकाने काही माहीत नसल्याचे सांगितले. तेव्हां निराशेने दुःखी होऊन ती तेथून निघून गेली.

गिरणीच्या मालकाने विचार केला की तो नागमुकुट गिरणीच्या जात्यात घालून ठेवला तर थोड्या धान्याचे खूप पिठ करून ते विकता येईल व अफाट पैसा कमावता येईल. अशा प्रकारे काही दिवस त्याने पिठ करून खूप पैसा कमावला. परंतु एक दिवस अचानक दुर्दैवाने त्याच्या हातून चुक झाली तो मुगुट धान्यांबरोबर चुकीने जात्यात निघून गेला व त्याचा चुराचुरा होऊन गेला.

जात्यातून धान्य येणें बंद झाले तसेच पिठ येणे सुद्धा बंद झाले.

तो नागमुकुट नष्ट होताच नागराणी बनलेल्या राजकुमारीला पूर्ववत रूप प्राप्त झाले. ती आपल्या वडिलांकडे गेली व योग्य राजकुमारा बरोबर विवाह करून आपले आयुष्य आनंदाने घालवू लागली.

शंकराला मंदर पर्वतावर काशीला काय होत आहे, याचे वर्तमानच कळेनासे झाले. योगिनी सूर्य, ब्रह्मदेव यांना आपले स्मरण देखील कसे काय कोणालाही राहिले नाही? भूतगण तेथेच कायमची वस्ती करून राहू लागले की काय? शंकराला फार काळजी वाटू लागली. तेव्हां त्याने गणपतीला बोलावून त्याला सांगायचे ते सर्व नीट सांगून काशीला पाठविले.

विघ्नेश्वर गणपती काशीला गेला. आणि त्याने तेथे निरनिराळ्या प्रकारे उपद्रव सुरू केला ढुंढीभट्ट नाव धारण करून तो काशी नगरवासियांना भविष्य सांगत हिंडू लागला. काशी नगरावर फार मोठे संकट येणार अशी अफवा नगर-भर पसरली. नंतर गणपती दिवोदासच्या राजवाड्यात गेला. दिवोदासने त्यांला राजपुरोहितात एक प्रमुख स्थान दिले.

राजाने एक दिवशी ढुंढीभट्टाला बोलावून विचारले–"काशी नगरीत हे जे उपद्रव होत आहेत त्याचे कारण काय?"

"महाराज मला वाटते की आपण काही काळ काशीं सोडून बाहेर कोठेतरीं जाऊन राहणे श्रेयस्कर होईल नंतर अठरा दिवसांनीं उत्तरेकडून एक ब्राह्मण येईल व तो आपल्याला आपल्या हिताहिताचा उपदेश करील." ढुंढीभट्ट म्हणाला.

त्यानंतर शंकराने विष्णूला काशीं नगरीत पाठविले. विष्णु बुद्ध रूप घेऊन काशीला आला आणि काशीच्या नागरिकांमध्ये

नास्तिक वादाचा बौद्धमताचा उपदेश करू लागला. अशा तऱ्हेने काशीवासियांची बुद्धि भ्रष्ट झाली. त्यानंतर तो ब्राह्मण रूप घेऊन दिवोदासलाच जाऊन भेटला आणि त्याला आशीर्वाद दिला. दिवोदासने त्याला विचारले—"हे ब्रह्मर्षी! देव मला व माझ्या प्रजेला नानाप्रकारे त्रास देत आहेत आता वृद्धापकाळ आला आहे. मला मोक्ष प्राप्तीचा मार्ग सांगा!"

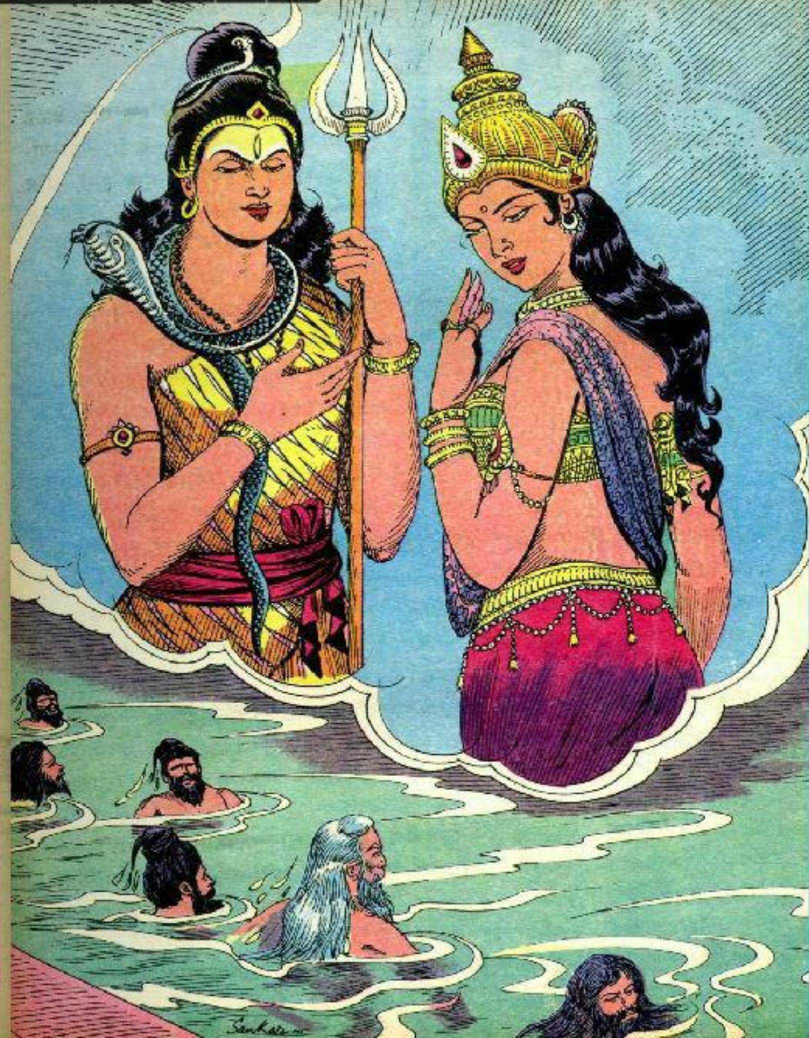
"हे राजन् काशी नगरीत लिंग प्रतिष्ठा कर. तुला सदेह कैलासवास लाभेल." विष्णू म्हणाला.

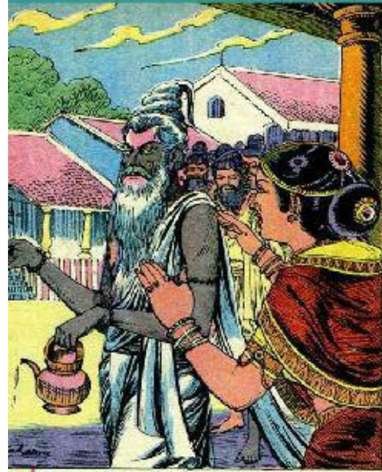
त्याप्रमाणे दिवोदासने आपला मुलगा समरंजय याला आपला वारस नेमून त्याचा राज्याभिषेक केला. नंतर एक मोठे देऊळ बांधून त्यात लिंग प्रतिष्ठा केली. त्याच्यासाठी कैलास लोकांतून विमान आले त्यात बसून कैलास लोकी निघून गेला. सर्व देव पुन्हां काशीला येऊन राहू लागले. शंकर नंदीवर बसून पुन्हां काशीला आला आणि त्याच्या मनाला शांती प्राप्त झाली.

विश्वनाथ तथा विशालाक्षी दोघे काशीला जाऊन काशीवास करावा. हा विचार मनात येतांच ते एक दिवशी आपल्या तीनशें शिष्यांसह काशीला येऊन पोंचले त्याच्या शिष्यांत वैशंपायन, जैमिनी सुमंत आदि प्रमुख होते. सर्व ऋषींनी प्रथम गंगेवर स्नान संध्यादि करून गायत्री जप झाल्यावर शंकराची आराधना केली. व्यास मुनीनीं शिष्यांसह मुक्ति मंडपात मध्याह्न होईपर्यंत शिवपुराणाचे वाचन केले. नंतर सर्व मंडळी भिक्षाटनास निघून गेली.

त्यावेळी शंकर पार्वतीला म्हणाला—"व्यास मुनींची परीक्षा घेतली पाहिजे. त्यांना किंवा त्यांच्या शिष्यांना कोणाला भिक्षा मिळता कामा नये."

विशालाक्षी पार्वतीने होकारार्थी मान हलवून नगरीच्या प्रत्येक गृहिणीच्या मनात भिक्षा न देण्याची प्रेरणा उत्पन्न केली. व्यास मुनी सशिष्य "भिक्षांदेहि!" म्हणत घरोघरी फिरत असतां त्यांना उत्तर मिळे—

"अद्याप सैंपाकच झाला नाही!" किंवा जेवणे आटोपून बराच वेळ होऊन गेला!" एकेका घरी दार देखील उघडले नाही.

तीन प्रहरी गुरू आपल्या मठात परत आले व सर्व शिष्य मंडळी रिकाम्या हातांनीच परतली. सर्वांना भुका लागल्या.

"मला भिक्षेत एक शीत देखील मिळाले नाही!" व्यास मुनी म्हणाले आणि त्यांनी आपल्या शिष्यांना विचारले–"तुम्हांला काय काय भिक्षा मिळाली?" परंतु शिष्यांनी पण त्याना मुळीच भिक्षा न मिळाल्याचे सांगितले.

लागोपाठ सात दिवस कोणालाच भिक्षा मिळाली नाहीं. व्यास मुनीना आश्चर्य वाटू लागले, या शिवपुरीत एका काळी दिवो दासासारख्याचे राज्य होते आणि आता तर काशी विश्वनाथ स्वतः काशीवास करीत आहेत. या गावात प्रत्येक गृहिणी अन्नपूर्णा म्हणून ओळखली जाते एक आठवडाभर उपासमार व्हावी ह्याचे कारण काय? उपासामुळे वैशंपायन जैमिनी सुमंत इत्यादि शिष्य बेशुद्ध होऊन पडले होते.

आठवा दिवस उजाडला. स्नानसंध्यादि आटोपून व्यासमुनी शिष्यांबरोबर भिक्षाटनास दारोदारी निघाले.

परंतु एका घरी देखील कोणी भिक्षा घातली नाही. तेव्हां मात्र व्यासांना मनस्वी राग आला. त्यांच्या कपाळाला आठ्या पडल्या कपाळावर घामाचे थेंब दिसू लागले त्यांनी कमंडलातून पाणी घेऊन शाप देण्यासाठी संकल्प सोडण्याचा निश्चय केला. आपले भिक्षापात्र फोडून सर्व काशीवासियांस असा शाप देण्याचे ठरविले कीं, तीन पिढयां त्यांना विद्या, धन आणि भक्ति या तिन्हीचा लाभ होणार नाही. परंतु कमंडलातले पाणी सोडायला हात पुढे केला तेव्हां हात थरथर कापू लागला व कमंडलातले पाणी हातावर पडले नाही.

त्याच वेळी एका वृद्ध सौभाग्यवती स्त्रीने आपल्या घराचे दार उघडले. तिच्या सर्वांगावर शुभ वस्त्राभूषणें होती. ती

म्हणाली–"हे ब्राह्मणा! शाप कां देतोस माझ्याजवळ ये."

ती स्त्री म्हणाली–"भिक्षा मिळाली नाही म्हणून का तू सर्व काशी नगरीला शाप द्यायला निघालास? तुझ्या हृदयाची परिक्षा घेण्यासाठी स्वतः काशी विश्वनाथने हा डाव रचला होता. नाहींतर तुझ्या सारख्यांना भिक्षा घालणें या काशीवासियांस अशक्य होईल असे वाटले कां तुला? दररोज अन्नपूर्णा स्वतः सुवर्णाच्या पळीने अमृतासारखी खीर सर्वांना देते ही गोष्ट तुला माहींत नाही वाटते?" तू आपला धीर सोडलास आणि विश्वनाथाला पत्नीं स्वरूप असलेल्या या काशीनगरीस शाप देऊ लागलास यावरून भूक ही तुझ्या सारख्या थोर महर्षीला देखील कशी हालवून सोडते हे उघड झाले आहे. बरे तर ये, मी तुला आज सशिष्य पंचपक्वान्नांचे मानून वाढते.

ते ऐकून व्यासमुनीं म्हणाले–"माते! आज कित्येक दिवसानंतर तुझे हे अमृत तुल्य गोड शब्द ऐकायला मिळाले आहेत. माते, तू काय वाटेल ती भिक्षा घाल, आम्ही तीं आपसांत वांटून घेऊन त्यात मनाचे समाधान करून घेऊ.

ते ऐकून ती स्त्रीं स्मित करून म्हणाली:– "बाळा! मध्यान्ह उलटून चालली आहे. तुम्ही सर्व गंगास्नान करून या. तुम्हां

सर्वांना मी स्वतः मनसोक्त जेवण वाढणार आहे."

त्यानंतर व्यास ऋषी आपल्या सर्व शिष्यांसह गंगास्नानास निघून गेले. स्नान संध्यादि आटोपून पुन्हां त्या सुगृहिणीच्या घरी भोजनार्थ परत आले. त्या सुगृहिणी ने सर्वांना आदरपूर्वक घरात बोलावून नेले तिने पहिल्यापासून मांडून ठेवलेल्या पाटांवर त्यांना बसायला सांगितले आणि केळीचीं स्वच्छ पाने मांडली.

नंतर धूप रांगोळी आदी झाल्यावर ती सर्वांस म्हणाली–"आता अपोषणीं घेऊन भोजनास सुरवात करावी." ते एकून व्यास मुनी व त्यांचे शिष्य चकित होऊन

परस्परांकडे पाहू लागलें. त्या वेळी त्यांना पाने कोरीच दिसत होती आणि पक्वान्नांचा वास पण येत नव्हता.

आज ही गृहिणी आपल्याला उपाशी मारून आपली सर्वांची खोड मोडणार असे सर्वांच्या मनात येत होते परंतु त्याचवेळी काही स्त्रिया आपोषणी साठी पाणी घेऊन आल्या. ती वृद्धा स्त्री सर्वांना म्हणाली– "बाळांनो जेवायला थोडा उशीर झाला; सावकाश होऊं द्या!"

सर्वांनी आपोषणी घेतांच सर्वांच्या पानावर प्रत्येकाला आवडणारे पदार्थ वाढलेले दिसले. सर्व पदार्थ स्वादिष्ट व प्रत्येकाला हवे तितके वाढलेले होते.

प्रत्येकाला वाटत होते की ती प्रत्यक्ष अन्नपूर्णाच आहे. जेवणें झाल्यावर त्या वृद्ध स्त्रीने सर्वांच्या विश्रांतीची व्यवस्था केली.

थोड्या वेळाने पार्वती परमेश्वर तेथे आले. सर्व विश्रांती घेत पडले होते. पार्वतीच्या चेहऱ्यावर शांतभाव होता. परंतु शंकराचा चेहरा उग्र दिसत होता. शिव पार्वतीला समोर पाहून सर्व उठून नम्रपणे प्रणाम करून उभे राहले.

शिवपार्वती उच्च आसनावर बसले. शंकराने व्यास मुनीकडे क्रुद्ध दृष्टीने पाहून विचारले–"काय रे उद्दंड मूर्ख, महाभारत लिहिण्याचे मूर्खत्व करून आज मला पत्नीस्वरूप असलेल्या काशीनगरीस शाप द्यायला निघाला होतास नाही कां? एक तर या काशींत तू प्रवेश केलास हाच तुझा अपराध! आता जास्त वेळ न घालविता आलास तसा निघून जा!"

व्यासांनी पार्वती परमेश्वरांना नम्रपणे नमस्कार करून क्षमा मागितली आणि काशीहूंन निघण्यास तयारी करू लागले. तेव्हां पार्वतीला राहवले नाही ती म्हणाली– "बाळ! तू काळजी करू नकोस झालेल्या चुकीचे प्राय:चित्त दक्षारामला भोमेश्वरांची उपासना करून कर, तुझे सर्व प्रकारे कल्याण होईल." पार्वतीच्या आज्ञे प्रमाणे व्यास आपल्या शिष्य मंडळी समवेत दक्षारामला निघाले.

नवीन अनुभव

नीलगावात एकदा निर्गुणानंद नावाचे साधू आपल्या शिष्यगणांसमवेत आले. त्यांच्या दर्शनाकरता गावातील अनेक लोक येत. निर्गुणानंदानी बराचवेळ भक्तितत्व व वैराग्याविषयी अनेक उपदेश केले ह्यानंतर बऱ्याच लोकांनी आपल्या समस्या स्वामीपुढे मांडल्या.

निर्गुणानंदानी त्या समस्या ऐकून अनिच्छेने मान हलवित त्यांना समजावणीच्या सुरात म्हटले–"ह्या तुमच्या समस्या अत्यंत क्षुल्लक आहेत. ह्या अशा छोट्या छोट्या समस्यांकरीता तुम्ही लोक विनाकारण कां त्रस्त होता. असे आहे तर तुमच्या पुढे कठीण समस्या उभ्या राहिल्या तर तुम्ही नक्कीच वेडेपिसे व्हाल!" असे सांगून त्यांनी लोकांना पाठवून दिले.

भक्तगणांना ह्या गोष्टीचे मोठे आश्चर्य वाटले. की ज्या काळज्यामुळे आपल्या आयुष्यात अशांती माजली आहे त्या समस्या क्षुल्लक वाटत आहेत. हे सर्व जाणणारा त्यांचा पाटील शिवचरन ह्यांनी भक्तांना उद्देशून म्हटले–"तुम्ही लोकांनी स्वामींसमोर ज्या आपल्या समस्यां प्रकट केल्यात त्या गृहस्थ जीवनातील अत्यंत साधारण आहेत. जर कां तुम्ही काही अध्यात्मिक समस्यां त्यांच्या पुढे ठेवाल तर ते निश्चित पणें काही उपाय सांगतिल."

त्यांच्या बोलण्यात काहीतरी तथ्य असावे असे गावकरी लोकांना वाटले परंतु गावकऱ्यांना सद्द स्थितीत फक्त गृहस्थजिवनातीलच काही काळज्या होत्या.

ह्यानंतर निर्गुणानंदानी लोकांना दोन दिवस धर्मसंबधी काही उपदेश केले तिसऱ्या दिवशी गावच्या पाटलांनी साधूंना स्वत:च्या घरी पाचारण केले. भोजनानंतर त्यांच्या विश्रांतीची सोय करून निर्गुणानंदांकरीता

एक मच्छरदाणी लावून दिली. परंतु सकाळ होताच स्वामीचे डोळे झोप न मिळाल्यामुळे लाल झालेलें होते व ते थोडे चिडचिडे सुद्धा झालेले दिसत होते. त्यावर शिवचरणांनीं त्याना विचारले–"स्वामीजी, रात्रभर आपल्याला चांगली झोप लागली नाही काय ?"

"झोप कुठली आली रात्रभर डासांनी चावून काढले त्यामुळे रात्रभर जागाच होतो !" निर्गुणानंद म्हणाले.

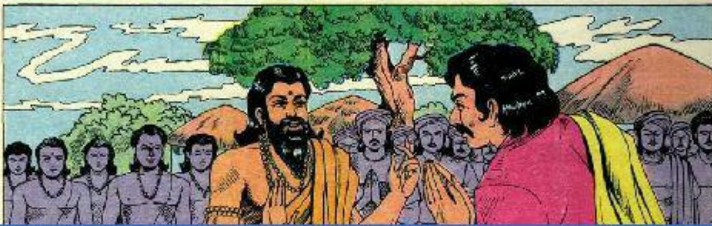
शिवचरणांनी भोळा चेहरा करीत विचारले–"स्वामी, आपल्याला माहीत आहे. ह्या काळात डांस जास्त होतात त्यात ह्या गावात तर जास्तच, याकरीता मी मच्छरदाणीची सोय केली.

"मच्छरदाणी असली म्हणून काय झाले? झोपमोड करणारा एखादा डासच मच्छरदाणी मधे घुसला तर काय थोडे आहे?" निर्गुणानंद म्हणाले.

त्यावर शिवचरणांनी भोळधाचा आंव आणित विचारले–"मला तर एका गोष्टीचे मोठे राहून राहून आश्चर्य वाटते आहे. की आपल्या सारख्या एखाद्या अगाध ज्ञानीला एक साधा डास कसा त्रास देतो? आपण मला क्षमा करीत असाल तर एक गोष्ट आपल्या समोर निवेदन करावी म्हणतो की, काल गावकरी लोकांनी आपल्या समोर त्यांच्या ज्या काळज्या सांगितल्या. त्या तर तुमच्या ह्या त्रासपेक्षां सुद्धा जास्त कठीण असतिल नां !"

शिवचरणांच्या बोलण्यामुळे निर्गुणानंदाना आपलीं चुक समजून आली. माणसाला छळणारी लौकीक व्यथां केवळ धर्मोपदेशां मुळे निवारण होऊ शकत नाही. त्या करीता ती सोडविण्याचा काही मार्ग अवलंबला पाहिजे. त्याकरीता योग्य सल्ला दिला पाहिजे.

त्याच दिवशी निर्गुणानंदानी सर्व भक्तगणांना एकत्र बोलावून घेतले व प्रत्येकांच्या समस्या ऐकून त्यांना त्या निवारण कशा कराव्या ह्या विषयी सल्ला व त्यांच्या मनाचे समाधान केले.

करणीचे फळ

निर्वांक नावाचा वैद्य कैक वर्षापासून रोग्यांवर उपचार करीत होता. परंतु त्याची मिळकत तेवढी नसल्यामुळे तो रोग्यांकडून पैसा काढीत असे. त्याचे वडील भरण त्याला नेहमी समजावित–"अरे, वैद्याला धनाचा लोभ कधी असू नये. प्रत्येक रोग्याचे आजाराचे काय कारण हे तपासून त्याला योग्य ते औषध द्यायला पाहिंजे. जसा तुला अनुभव येईल तसा तू वैंद्यकीत निपुणता प्राप्त करशील व अशी एक वेळ येईल की सर्व रोगांना दूर पळवून लावशील. परंतु तू तर रोग्यांच्या बरोबर तसा व्यवहार करीत नाहीस तुझे लक्ष फक्त रोग्यांच्या खिशा-कडेच लागलेले असते. तू रोग्याकडे अशा दृष्टीने पहातोस की ते आपले पैसे प्रथम देताल कां नाही. परंतु वडिलांनी ऐकवलेले त्याला अजिबात आवडत नसे. तो त्यांच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष करून स्वत:च्या मना-प्रमाणेच रोग्यांबरोबर वागत असे.

एक दिवस निर्वांकच्या घरासमोर एक भिकारी डोळ्यापुढे अंधेरी येऊन खाली पडला. ते पहाताच निर्वांकचे वडील धावत बाहेर आले आणि त्यांनी त्याला उचलले व घरांच्या ओसरीवर आणून ठेवले.

भिकाऱ्याचा श्वासोश्वास चालू होता. तेव्हां भरणने विचार केला की, त्या भिकाऱ्याला भुकेमुळे चक्कर केली असावी त्याने त्याच्या तोंडावर थोडे गार पाणी शिंपडले त्याबरोबर भिकारी शुद्धीवर आला उठून बसला त्याने हात जोडून भरणला नमस्कार केला व तेथून जाऊ लागला.

तेव्हां भरणने दया देऊन म्हटले–"अरे, आज जेवून मग जा."

भिकारी म्हणाला–"दादा, मला भूक नाही. आता इथे येण्यापूर्वीच एका दयाळू

बाईने मला पोटभर खायला घातले आहे. मी कोपऱ्यावरच्या धर्मशाळेत रहातो. डोळ्यांसमोर अंधेरी येऊन मी खाली पडलो."

"भरणने आश्चर्य करीत विचारले– तुझे अंधेरी यायचे कारण भुक नाही ?"

"नाही, दादा ! हा माझा जुना आजार आहे. दिवसातून कमीत कमी तीन चार वेळा मी चक्कर येऊन बेशुद्ध पडतो. त्यामुळे मला भींक मागायला सुद्धा त्रास पडतो. परंतु रस्त्यावर बेशुद्ध होऊन मीं पडलेला असतो तेव्हां रस्त्यातील लोकांना दया येऊन ते थोडे फार पैसे माझ्या आजूबाजूला टाकून जातात. ते सुद्धा मला थोडे उपयोगी पडतात.

पण पैशां अभावी आजार गुप्त ठेवता कामा नाही. जर तुला खरोखरी तुझ्या आजारावर उपचार करून घ्यावयाचे असतील तर माझा मुलगा वैद्य आहे त्याला मी सांगतो तो तुझ्या रोगावर चांगला उपचार करेल." भरण म्हणाला.

भिकारी केविलवाणा चेहरा करीत म्हणाला–"दादा, माझ्या दुखण्यावर उपचार करणे अद्याप कोणत्याच वैद्याला जमले नाही.

तू तुझ्या रोगावर इलाज करून घेणार असलास तर सांग. मी आत्ता तुझ्यावर उपचार करण्यास त्याला सांगतो." भरणने समजावले.

भिकारी गालातल्या गालात हसत म्हणाला–"दादा, कोण असा दुर्दैवी आहे की, जो आपल्या रोगावर उपचार करण्यास मागेपुढे पाहिल. आणि मी जर का गावातील लोकांच्या पुढे चक्कर येऊ खाली पडलो तर काही वाईट नाही. परंतु निर्जन वाटेत पडलो तर काय अवस्था होते काहीं दुष्ट लोक मी भिकारी आहे चक्कर पडलो आहे. हे पाहून सुद्धा मी भिक मागून कमावलेले पैसे चोरून घेऊन पळून जातात. आता तुम्ही बरोबर उपचार केला तर मी आयुष्यभर ऋणी राहीन.

ह्यानंतर भरण घराच्या आत निघून गेला. व त्याने आपल्या मुलाला भिकाऱ्याची सर्व गोष्ट सांगितली व म्हणाला–"मुला तू माझा हा विक्षिप्तपणा आहे असे समजू नकोस केव्हां केव्हां भिकाऱ्याच्या रूपात देवच येतो. पैसा देण्याच्या स्थितित नसलेल्या ह्या अनाथ गरिबावर निष्काळजीपणा न करता बरोबर रोग निदान करून चांगले औषध दे. तुझे उपकार होतील. तुझे भाग्यच बदलेल माझ्या बोलण्याचा तिरस्कार करू नकोस.

निर्वाक चिडीनेच त्या रोग्याजवळ गेला व त्याला तपासून तो घरात आला व काहीतरी औषध तयार करून भिकाऱ्याच्या हातात देत म्हणाला–"ऐक, तू चार दिवस ह्या गोळ्या खा. तुझे दुखणें नक्की बरे होईल." ह्यानंतर भिकाऱ्याने दोघांना नमस्कार केला व तेथून निघून गेला.

भरण म्हणाला–"निर्वाक, तू हे जे उपकार केलेस ते पाहून मला खूप आनंद वाटला देव तुझे नक्की कल्याण करेल.

त्यावर निर्वाक चिडून म्हणाला–"आणि खरेच देवांनी माझे कल्याण केले व माझे भाग्य उजळले तर मला त्यात आनंदच होईल. परंतु मला माझ्यावर इतका देखिल विश्वास नाही की. माझ्या औषधांने तो भिकारी सुधारेल.

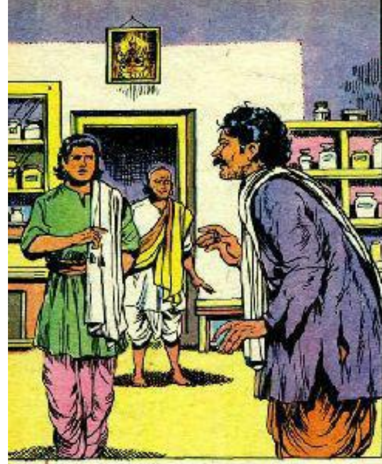
"तू त्या भिकाऱ्याला कोणती औषधे दिलीस." भरणने घाबरत त्याला विचारलें.

"मी फक्त तुम्हांला संतुष्ट करण्याकरीता अशी औषधे मिसळून त्याला दिली की त्यानें त्याचे काही नुकसान होणार नाही. परंतु पुढे त्याचे नशीब." निर्वाक म्हणाला.

दैवयोगाने भिकाऱ्याला त्याच्या रोगांवर जें औषध दिले गेले ते बरोबर उपयोगी पडले भिकारी चार दिवसात ठणठणीत बरा झाला.

एका आठवड्यानंतर तो भिकारी निर्वाकच्या घरी आला व त्याला म्हणाला– "वैद्यसाहेब आपल्या हातचा गुण अद्भुत आहे. कोण्याकाळी मी एक भिकारी नव्हतो. इमानदारीने कष्ट मेहनत करून

पैसा कमावून आपले पोट भरीत होतो. परंतु ह्या रोगांमुळे मला काम सोडून देणे भाग पडले. शेवटी भीक मागणे नशिबी आले. आता पुन्हां मी कष्ट करून पैसा कमाविन असे म्हणत तो भिकारी कृतज्ञता पूर्वक पाया पडला.

निर्वाक चिंतायुक्त स्वरात त्याला म्हणाला–" तुझ्यासारख्या गरिबावर माझ्या औषधाचा उपयोग झाला. त्यामुळे माझ्या मिळकतीत कधी फेरफार होत नाही.

त्यावर भिकारी म्हणाला–" साहेब, तुम्ही माझा उद्धार केला. मी माझ्या परीस्थितीमुळे तुम्हांला पैसा देऊ शकत नाही परंतु तुम्हांला पैसा मिळविण्याचा उपाय सांगतो त्याने माझे ऋणतरी फिटतील.

हे उत्तर ऐकून निर्वाक चिडला व म्हणाला–" माझ्यावर अद्याप पर्यंत इतके तरी दुर्दैव येऊन पडले नाही की, भिकाऱ्याने मला पैसा मिळविण्याचा उपाय सांगावा.

तेवढ्यात भरण तेथे आला म्हणाला– "काही सांगता येत नाही कोणामुळे कोणाचे भाग्य फळेल. त्याचे म्हणणे लक्षपूर्वक ऐक तरी."

भिकारी निर्वाकला म्हणाला–" सहरान-पुर इथून शंभर कोस सुद्धा दूर नसेल. त्या गावात एक श्वेतगुप्त नावाचा व्यापारी रहातो. तो पिढींजात कोट्याधिशा आहे. परंतु त्याचा उपयोग काय? तो सुद्धा मला झाला होता त्या रोगानेच ग्रस्त झालेला आहे. अनेक वैद्यांनी त्याच्यावर चांगले चांगले उपचार केले परंतु उपयोग झाला नाही. शेवटी व्यापाऱ्याने जाहीर केले की जो वैद्य त्याच्या रोगावर बरोबर उपचार करेल त्याला एक लाख सोन्याची नाणी बक्षीस देण्यात येतील. तेव्हां मला विश्वास आहे की, आपण मोठ्या सुलभतेने हे बक्षीस मिळवू शकता" असे सांगून तो भिकारी तेथून निघून गेला.

तो सल्ला ऐकून निर्वाकचा चेहरा काळा ठिक्कर पडला. परंतु भरणचे त्याकडे लक्ष गेले नाही तो आपल्या मुलाला म्हणाला–" ऐकलेस नां, गरीब व श्रीमंत कोण हे न पाहात जो मनापासून त्याच्या रोगावर उपचार करतो त्याचे नेहमीच चांगले होते. तू भिकाऱ्याला मदत केलीस ते पाहूनच देव तुझ्यावर संतुष्ट झाला व तुझे भाग्य उजळले."

निर्वाक दिनवाणेंपणाने म्हणाला–"बाबा, तुम्ही सांगितलेला सल्ला मी खरोखरी पाळला असता तर आता खरेच माझे भाग्य उजाळले असते. परंतु मी मन:पुर्वक भिकाऱ्यावर इलाज केला नाही. आपल्या आज्ञेचा तिरस्कार करता येत नाही म्हणून मी चिडून जाऊन त्याला रागाच्या भरात कोणतीतरी चार औषधे मिसळून त्या भिकाऱ्याला दिली.

"मग त्यात वाईट काय झाले. तीच चार औषधे तू त्या श्वेतगुप्त व्यापाऱ्याला नेऊन दे" भरणने सुचविले.

निर्वाक क्षणभर मौन राहीला नंतर म्हणाला–" मला दु:ख त्याचे नाही. बाबा भिकाऱ्याने मला पूर्वीच तसे सांगावयास पाहिजे होते. आता माझ्या ध्यानात सुद्धा नाही की मी त्या भिकाऱ्याच्या रोगावर कोणकोणती औषधे मिसळून दिली. मी रागात व चिडून जी औषधे तयार केली होती आता ती औषध पुन्हां मी तयार करू शकणार नाहीं. कारण आपल्या घरात दोन हजाराहून जास्त औषधे आहेत. मी भिकाऱ्या करीता ज्या चार औषधांचा उपयोग तेव्हां केला होता तो माझ्या लक्षात सुद्धा नाही!

जाणुन बुजून जो स्वत: अपराध करतो त्याला सुटका कधी मिळत नाही आता भोग आपल्या कर्माची फळे" असे म्हणून रागारागाने त्याचे वडील तेथून निघून गेले.

ह्या गोष्टीमुळे निर्वाकचे डोळे उघडले. त्याने आपल्या वडीलांच्या सांगण्यानुसार वागण्यास आरंभ केला व एक प्रख्यात निष्णात वैद्य म्हणुन नावाजला गेला. त्यामुळे त्याला पैसा सुद्धा भरपुर मिळु लागला.

कृतज्ञता

शंभर वर्षापूर्वीची गोष्ट आहे. करवला नावाच्या नगरात एक सुलेमान नावाचा गरीब म्हातारा रहात होता. त्याची बायको व दोन मुली दररोज सूत कातीत व ते सुत घेऊन जाऊन बाजारात विकत. ती मिळकत फक्त त्याच्या कुटुंबालाच पुरेशी होती. त्यामुळे त्याला एक पैसा सुद्धा जमवणे शक्य झाले नाही. त्यांच्या दोन्ही मुली लग्नायोग्य झाल्या होत्या. परतु त्या म्हाताऱ्याला पैशांअभावी त्याचे लग्न करून देणे अशक्य होते. त्याच काळजीमुळे तो नेहमी चितामग्न असे.

एक दिवस सुलेमान आजारी पडला. व गावच्या बाजाराला जाऊ शकला नाही. त्यामुळे त्याची मोठी मुलगी सूत घेऊन बाजारात गेली व येईल त्या किमतीला सूत विकून त्या पैशांने तिनें तीन रोटघा घेतल्या व परत निघाली.

सुलेमानची मुलगी झाडीतील पायवाटेने येत असतांना जवळच असलेल्या एका झोपडीतून तीला एका बाईचा विव्हळण्याचा आवाज ऐकू आला तीने पुढे होवून झोपडीच्या आत डोकावून पाहीले. आत जमिनीवर एक म्हातारी पुढ्यात दोन मुलाना घेऊन झोपलेली दिसली. ती तापाने कण्हत होती. सुलेमानची मुलगी झोपडीत शिरली व तिने त्या म्हातारी जवळ जात तिला विचारले–"माई, तुम्हांला कसला त्रास होत आहे? कण्हत कां आहात?"

"भुकेने जिव कासावीस झाला आहे, मुली! तीन दिवसांपासून काही खायला नाही." त्या म्हातारीने सांगितले.

"माझ्यापाशी तीन रोटघा आहेत मला वाटते आत्ताची भुक भागवायला ह्या तीन तुम्हाला नक्की पुरतील. परंतु उद्या तुम्ही काय कराल?" त्या मुलीने विचारले.

"बाळे ह्या क्षणाला थोडाफार पोटाला आधार मिळाला तरी पुरे आहे तो खाऊनच आम्ही आमचे प्राण तरी वाचवू नंतर शेजार गांवी आमच्या श्रीमंत नातेवाईकां-कडे जाऊ." ती म्हणाली.

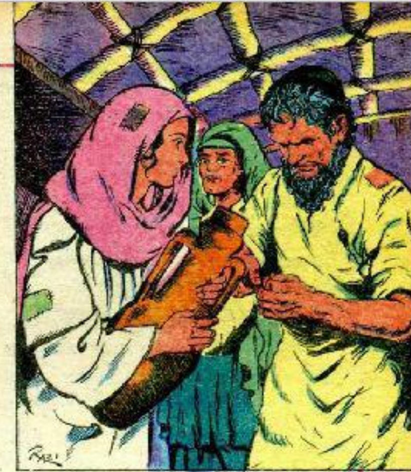
सुलेमानच्या मुलीने आपल्या पिशवीतील तिन रोटघा काढून त्या म्हातारीच्या हातात दिल्या. त्या त्यांनी खाल्लया.

म्हातारी म्हणाली–"बाळे, तुझे गुण वाखाण्याजोगे आहेत. परंतु तुझ्या उप-काराच्या बदली देण्याजोगे माझ्याजवळ काही नाही. फक्त हि सुरई आहे परंतु ही रिकामी सुरई नाही ती तू घे." असे म्हणत जुनी सुरई तिच्या हातात दिली.

सुलेमानच्या मुलीने ते सुरई वरखाली निरखून पाहिली–"ह्या सुरईची आम्हाला अजिबात गरज नाही तेव्हां तुम्हीच ही ठेऊन घ्या." ती मुलगी म्हणाली.

"अग मुली मी, सांगितले नां! ही रिकामी सुरई नाही. माझे म्हणणे ऐक. तू आपल्या बरोबर घेऊन जा." ती म्हातारी गद्गद्लेल्या स्वरात म्हणाली.

त्या मुलीला म्हातारीचे सांगणे डावलणे अशक्य झाले. तीने ती सुरई घेऊन घरी परत आली घरी आल्यावर तिने सारा वृतांत आईवडीलांना सांगितला.

त्या गरीब म्हातारीवर त्यांनी जो दयाभाव दाखविला त्या मुळे सर्व कुटुंबाला एक दिवस उपास घडला पण कोणी दुःखीकष्टी झाल नाही.

सुलेमान आपल्या धाकट्या मुलीला म्हणाला–"बाळ, तुझ्या ताईने चांगले काम केले. आता ही सुरई बाजारात नेऊन विकलीस तर कमीत कमी एक रोटी तरी येईल." असे सांगून म्हाताऱ्या बापाने ती सुरई हातात दिली.

ती सुरई घेऊन बाजारात गेली व एका जागी सुरई पुढ्यात ठेऊन बसली. त्या रस्त्याने अनेक माणसे गेली परंतु कोणीही त्या सुरईची किमत विचारली नाही.

संध्याकाळच्या सुमारास बाजार जेव्हां बंद झाला तेव्हां एक मासेविक्या तिच्याजवळ आला व त्याने विचारलं–"हे बघ, माझ्या टोपलीत एक मासा शिल्लक आहे जाता जाता मी विकणार आहे पाहिजे का?

मासा विकत घ्यायला माझ्याकडे एक पैसा देखील नाही. पाहीजे असल्यास ही सुरई घेऊन त्या बदल्यात मला मासा दे." धाकटी मुलगी त्याला म्हणाली.

मासेविक्या थोडावेळ त्या सुरईकडे पहात राहीला. नंतर त्याने विचार केला की जे होते तें फायद्याचेच असते त्याने तो मासा त्या मुलीला दिला व सुरई घेऊन निघून गेला.

धाकट्या मुलीने तो मासा घरी नेऊन आपल्या आईच्या हातात दिला. तिने त्या मांशाचे दोन तुकडे केले. तेव्हां माशाच्या पोटातून एक मौल्यवान मोती बाहेर पडला. तो मोती पाहून सर्वांना अत्यंत आश्चर्य वाटले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्या म्हाताऱ्या बापाने तो मोती घेतला व आपल्या जुन्या सोनार मित्र कडें नेऊन त्याला दाखविला. त्या सोनाराने तो मोती निरखून पाहीला व त्याला म्हणाला–"मी आजपर्यंत इतका मौल्यवान मोती पाहीला सुद्धा नाही. त्यामुळे मला ह्याची खरी किमत काय हे समजत नाही. माझा दुसरा एक मित्र आहे तो रत्न-पारखी आहे चल आपण त्याच्याकडे जाऊन हा मोती दाखवू." असे म्हणुन तो दोघे त्या मित्राकडे गेले.

सोनार मित्राने त्या मोत्याची चांगली किमत सुलेमानला देऊ केली. त्या पैशांनी सुलेमानचे सारे कष्ट दूर झाले. सुलेमानने चांगली मुले पाहून आपल्या दोधीमुलींची लग्नें थाटामाटाने लावून दिली.

एक दिवस सुलेमान आपल्या मुली व जावयांसोबत मिष्टान्ने फराळ करीत असतांना त्याला जुन्या गोष्टीची आठवण झाली व तो कृतज्ञतेने म्हणू लागला. त्या गरीब म्हातारीच्या बोलण्यातील रहस्य आत्ता माझ्या ध्यानात आले. खरोखरी ती सुरई रिकामी नव्हती.

महान वीर

प्राचीन काळी कलिंग व वंग ह्या दोन्ही देशांच्या मध्यावर एक किल्ला होता. त्याचे बुरुज दारे झरोके पाहून तो किल्ला असावा असे वाटत होते. परंतु त्यावर कोणीही चाल केली तर तो मोडून जाई.

त्या किल्यात जितवर्मा नावाचा एक मूर्ख बावळट रहात होता. त्याच्या पूर्वजांपैकी कोणा एकाचे ते राज्य होते. त्यामुळे तो स्वतःला फार मोठा पराक्रमी म्हणवत असे. तो नेहमी स्वतःची टिमकी वाजवित फिरत असे.

जितवर्माच्या ह्या घमंडी स्वभावाची इतर लोक वरवर तरी स्तुती करीत परंतु मनातून त्याची अवहेलना करीत.

जितवर्मा नेहमी आपले शौर्य दाखविण्याच्या उद्देशाने मोजक्या लोकांना बरोबर घेऊन जमिनदाराच्या घरी दरोडा घालण्याचा प्रयत्न करीत असे आणि तो एखादी कोंबडी किंवा मेंढी उचलून घेऊन गेला तर जमिनदाराला त्याचे फारसे काही वाटत नसे परंतु त्याहून जास्त किमतीची जर कां काही चिजवस्तु तो घेऊन जाण्याचा प्रयत्न करू लागला तर मात्र तो त्याच्या माणसां करवी त्यांना बदडून काढी असे जर त्याचे नोकर मार खाऊन परत आले तर जितवर्मा त्यानाच उलट दटावित म्हणत असे–"तुम्ही भित्रे आहात जर कां तुमच्यात हिम्मत असती तर माझ्या समोर येऊन उभे राहीला नसतात. असे त्यांनी आपल्या सैनिकांना हुसकून लावले नसते. अशा नीच व दुष्टां बरोबर मीच जाऊन युद्धा करतो.

आणि लुटायला जेव्हां जीतवर्मा स्वतः जाई व मार खाऊन परत येई तेव्हां त्याची बायको त्यांच्या जखमांना औषध लावीत असे. तीला माहीत होते की, आपला नवरा

संध्याकाळच्या सुमारास बाजार जेव्हां बंद झाला तेव्हां एक मासेविक्या तिच्याजवळ आला व त्याने विचारलं–"हे बघ, माझ्या टोपलीत एक मासा शिल्लक आहे जाता जाता मी विकणार आहे पाहिजे का?

मासा विकत घ्यायला माझ्याकडे एक पैसा देखील नाही. पाहीजे असल्यास ही सुरई घेऊन त्या बदल्यात मला मासा दे." धाकटी मुलगी त्याला म्हणाली.

मासेविक्या थोडावेळ त्या सुरईकडे पहात राहीला. नंतर त्याने विचार केला की जे होते तें फायद्याचेच असते त्याने तो मासा त्या मुलीला दिला व सुरई घेऊन निघून गेला.

धाकट्या मुलीने तो मासा घरी नेऊन आपल्या आईच्या हातात दिला. तिने त्या मांशाचे दोन तुकडे केले. तेव्हां माशाच्या पोटातून एक मौल्यवान मोती बाहेर पडला. तो मोती पाहून सर्वांना अत्यंत आश्चर्य वाटले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्या म्हाताऱ्या बापाने तो मोती घेतला व आपल्या जुन्या सोनार मित्र कडे नेऊन त्याला दाखविला. त्या सोनाराने तो मोती निरखून पाहीला व त्याला म्हणाला–"मी आजपर्यंत इतका मौल्यवान मोती पाहीला सुद्धा नाही. त्यामुळे मला त्याची खरी किमत काय हे समजत नाही. माझा दुसरा एक मित्र आहे तो रत्न-पारखी आहे चल आपण त्याच्याकडे जाऊन हा मोती दाखवू." असे म्हणुन तो दोघे त्या मित्राकडे गेले.

सोनार मित्राने त्या मोत्याची चांगली किमत सुलेमानला देऊ केली. त्या पैशांनी सुलेमानचे सारे कष्ट दूर झाले. सुलेमानने चांगली मुले पाहून आपल्या दोधीमुलींची लग्नं थाटामाटाने लावून दिली.

एक दिवस सुलेमान आपल्या मुली व जावयांसोबत मिष्टान्ने फराळ करीत असतांना त्याला जुन्या गोष्टीची आठवण झाली व तो कृतज्ञतेने म्हणू लागला. त्या गरीब म्हातारीच्या बोलण्यातील रहस्य आत्ता माझ्या ध्यानात आले. खरोखरी ती सुरई रिकामी नव्हती.

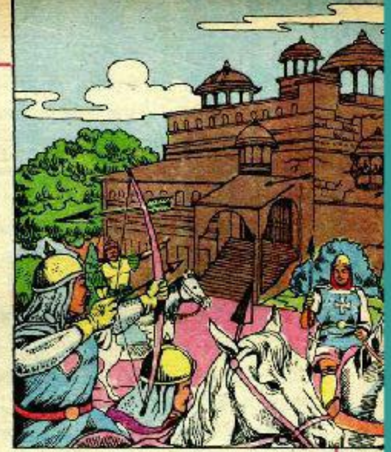
"हि काय विचारण्यासारखी गोष्ट आहे ? मीच आहे तो." जीतवर्माने मोठ्या साहसाने उत्तर दिले.

"तरमग, लवकरात लवकर किल्ला स्वाधिन कर. नाहीतर तुला व तुझ्या किल्ल्याचा समुळ नाश होईल. कलिंग देशाच्या राजाच्या आज्ञेने आम्ही वंग देशावर विजय प्राप्त करून येत आहोत." कलिंग सेनापतीने सांगितले.

"अरे दुष्ट नालायका, तुला एवढा अहं-कार कसला. मी तुला व तुझ्या सैन्याला आत्ताच्या आत्ता यम लोकात पाठवतो. जितवर्माच्या शौर्य साहसाच्या गोष्टी तू बहुदा ऐकल्या नसाव्यात ?" असे म्हणत जितवर्माने शत्रूच्या सेनापतीवर बाण सोडला तो त्याच्याजवळ जाऊन पडला.

तेव्हां सेनापतीने आपल्या सैन्याला इशारा केला. त्याबरोबर बाणाचा वर्षाव किल्ल्यावर होऊ लागला. जितवर्माने आपल्या लोकांना हल्ला करावयास सांगितले. परंतु गंमत एक झाली की जितवर्माचे बाण व शत्रू सैन्यांचे बाण इतके सोडून एकही सुद्धा माणूस जखमी झाला नाही. कोणाचे काहीही नुकसान झाले नाही.

अर्धातास अशा प्रकारे बाणांचा वर्षाव एक दुसऱ्यांवर होत राहला. तेव्हां कलिंग देशाचे सैन्य थोडे मागे गेले. जितवर्मा

म्हणाला–"हात् तिच्या ! हे सर्व पळपुटे भित्रे म्हणून पाठीमागे जात आहेत. ह्या लोकांना माझ्या शौर्याच्या काही गोष्टींची माहीती दिसत नाही ?

परंतु कलिंग सैन्यांने पूर्णपणे माघार घेतली नव्हती. त्यांनीं जवळच आपले तंबू ठोकले व सकाळी अर्धातास व संध्याकाळी अर्धातास ते किल्ल्याजवळ येऊन बाणांचा वर्षाव करू लागले. अशा तऱ्हेने दहा दिवस उलटले. अकराव्या दिवशी सेनापती घोड्यावर बसून किल्ल्याजवळ पोहोचला व ओरडून म्हणाला–"जितवर्मा ! आम्ही हारलो आपण एकजुटी करून घेऊ. आपण कृपया किल्ल्याचे दार उघडावे.

"हे डोके प्रथमच चालवले असते तर शिपायाचे श्रम तर वाचले असते नां? असे म्हणत जितवर्माने आपल्या किल्ल्याचे दार उघडले व शत्रू सेनापतीला किल्ल्याच्या आत येऊ दिले.

जितवर्माने कलिंग सेनापतीला विचारले– "आजपासून आपला राजा आमचा सामन्त बनेल व कर भरेल?"

तुम्ही असे एक पत्र लिहून द्या की, ह्या लढाईत आमचे अर्धे सैन्य कामी आले व बाकी अर्ध्यां सैन्यातील बरेच शिपायी बंदी झाले." कलिंग सेनापती म्हणाला.

ह्यानंतर कलिंग सेनापतीने जितवर्माकडून तसे पत्र लिहून घेतले व आपले उरले सुरले सैन्य घेऊन वंग राजाकडे पोहोचला खरी गोष्ट अशी झाली की, कलिंग राज्य हडप करण्याकरीता एक षडयंत्र रचले होते. कलिंग सेनापतीने आपल्या राजाला असे आश्वासन दिले होते की, आम्ही वंग राज्यावर जय मिळवून परत येऊ आणि तो मोठ्या सैन्यानिशी तेथून निघाला व राज्याच्या सरहद्दीवर असलेल्या किल्ल्या च्या जवळ युद्ध करण्याचे ढोंग केले व जितवर्माकडून असे पत्र लिहून घेतले की युद्धात सर्व सैन्य नष्ट झाले व बाकी सैन्य वंग राजाच्या स्वाधिन करून थोडयाफार सैन्यासह तो आपल्या राज्यात परत आला. ह्यानंतर काही दिवसांनी वंग सैन्यांने कलिंगवर आपला अधिकार प्राप्त केला.

परंतु ह्या सर्व गोष्टीचा पत्ता जीतवर्मा किंवा त्याच्या किल्ल्यात रहाणाऱ्या लोकांना बिलकुल नव्हता. त्यामुळे सर्व लोकांनी असा गवगवा केला की जीतवर्मा शुर साहसी योद्धा आहे आणि त्यावर हल्ला करून आलेल्या कलिंग सैन्याचा त्याने एकट्यानेच सर्वनाश केला. जीतवर्मा सुद्धा स्वत: असेच समजला की, आपल्या बाणांच्या वर्षावामुळे त्याचे अर्धे सैन्य प्राणास मुकले. परंतु खरी गोष्ट अशी झाली की युद्ध कोणीही स्वत:च्या डोळ्यांनी पाहिले नाहीत त्यामुळे काय घडले हे कोणालाही शेवटपर्यंत समजले नाही.

वाळवंटातील प्राणी

नैसर्गिक आश्चर्यात काही गोष्टी अशा पण आढळतात की, वाळवंटी भागात झाडे झुडूपे उगवणे कठीण पण स्तन्य प्राणी व रंगीत प्राणी आपल्या उपजिवीके करीता तेथे वास्तव्य करून रहातात. वाळवंटी भागात रहाणाऱ्या प्राण्यांना भयंकर उष्णता व पाणी यांच्या अभावी खूप त्रास सहन करावा लागतो. तशा कठिण परिस्थितीला तोंड देऊन जिवंत रहाण्यासाठी काही प्राण्यांना निसर्गता तशी शक्ति प्राप्त होते.

खडबडीत व लांबलांब काटे असलेली शेपूट असलेल्या पाली सारखे दिसणारे हे प्राणी उत्तरपूर्व आफ्रिकेत आढळतात. आपल्या अणकुचीदार नखांनी त्या दोन मिटर लांबी पर्यंत बिळे तयार करतात. व थंडीच्या दिवसात व पावसाळ्यात त्या त्यांत बसून आपल्याला सुरक्षित ठेवतात त्यांच्या खडबडीत व कांटे असलेल्या शक्ति असलेल्या शेपटीचा शस्त्रासारखा उपयोग करतात सांप किंवा इतर सरपटणारे प्राणी त्यांच्यावर हल्ला करावयास आले तर त्या बिळात लपतात व आपली धारदार शेपूट बिळाला आडोसा करून लावतात की इतर प्राण्यांना आत येणें कठीण होते.

वाळवंटात रहाणारे आणखी एक खास तऱ्हेचे प्राणी आहेत ते म्हणजे कंगारू उंदिर रात्री संचार करणारे हे प्राणी दिवसा बिळात रहातात. काही प्रकारची झाडे पाला सुकलेल्या बीया मुळ्या खाणारे हे उंदीर पाणी न पिता जिवंत रहातात. इतर वाळवंटी प्राण्या सारखीच ह्यांची श्रवण शक्ति अगदी तिक्ष्ण असते. ह्यांना पकडायला येणारी अस्वले व सांप ह्यांचा आवाज लांबवरूनच ऐकायला आल्यामुळे ती तावडतोब सुरक्षित जागी जाऊन लपतात.

सहारा वाळवंटात दिसणारे वर्सोवा जातीचे उंदीर हे जवळजवळ कंगारू उंदीरासारखेच दिसतात. पण ह्या उंदराची शेपूट जास्त लांब असते हे लांब लांब उड्या मारीत कंगारू उंदीरापेक्षा जास्त वेगाने पळतात.